

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE
BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA
YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY

Danışman:
Prof. Gören BULUT

İzmir, 2015

ONAY SAYFASI

T.C. YAŞAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZ JÜRİ SINAV TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN		
Adı, Soyadı	:	
Öğrenci No	:	
Anabilim Dalı	:	
Programı	:	
Tez Sınav Tarihi	:/...../20.....	Sınav Saati :
Tezin Başlığı:		
.....		
Adayın kişisel çalışmasına dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek çalışma konusu gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,		
☐ BAŞARILI olduğuna (S) ☐ OY BİRLİĞİ 1 ☐ EKSİK sayılması gerektiğine (I) ☐ OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir. ☐ BAŞARISIZ sayılmasına (F)		
2 ☐ Jüri toplanamadığı için sınav yapılamamıştır. 3 ☐ Öğrenci sınava gelmemiştir.		
☐ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye : İmza :	☐ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye : İmza :	☐ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye : İmza :

1 Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

2 Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

3 Bu halde varsa öğrencinin mazeret belgesi Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülür. Öğrencinin geçerli mazeretinin olmaması halinde başarısız sayılır. Mazereti geçerli sayıldığında yeni bir sınav tarihi belirlenir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet dönemi Türkiye banknot tasarımları ile banknotların günümüz grafik tasarım anlayışıyla yeniden ele alınması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/05/2015

Orhan OKAY

İmza

ÖZET

Ülkemizde ve gittikçe globalleşen dünyada, elektronik ödeme araçlarının gelişimi ve internetin yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte kağıt paranın nakit olarak kullanımı hızla azalırken, elektronik paradan farklı olarak; her zaman karşılığı olan, herhangi bir ödeme cihazına gereksinim duymadan kolayca el değiştirebilen kağıt paralara duyulan güven, sanılan aksine her geçen gün daha da artmaktadır. Bu da; elektronik ödeme metodlarının kağıt paranın sonunu getireceği kaygısını yok etmektedir.

Çalışmamda; kağıt paranın bulunuşundan günümüze kadar geçen tarihi süreç incelenip, Cumhuriyet sonrası dönem merceğ altına alınmış, ülkemiz ve diğer ülke paralarının evrilme sürecini anlamaya, kağıt para ile ilgili kavramları irdelenerek olası tasarım sorunlarını ortaya koymaya ve kağıt parayı salt bir grafik tasarım nesnesi olarak görerek yeni bir tasarım alternatifi ile var olan sorunlarını çözmeyi hedefleyen öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Yine; bir grafik tasarım nesnesi olan kağıt paranın araştırma sonucu ortaya konulan sorunsalları çerçevesinde yeni bir tasarım önerisi getirilmiştir. Türk Lirası banknotu bağımsız ve farklı bir bakış açısıyla yeniden yorumlanarak, Lira'ya yeni bir tasarımla yeni bir perspektif getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banknot, Para Tasarımı, Grafik Tasarım, Tipografi, Türk Lirası

ABSTRACT

In contrary of the thought; to trusting the regular paper money is continuously increasing day by day, which does not need any payment device and changing easily against the electronic money. Accordingly; using the regular banknote wouldn't end by the electronic payment methods.

According to my thesis; the duration of the paper money has been researched from the presence till today, after the republic period to get under the spotlight. Ours and other nationalities banknotes were researched to understand their evolution period, admitting the banknote as an absolute graphic design object, to solve it's possible design problems, new offers were tried by new design approach alternatives. A new design approach is suggested to the banknote design which is a graphic design object by research. The Turkish banknote is commented with a different touch and a new perspective is aimed by a discrete viewpoint.

Keywords: Banknote, Currency Design, Graphic Design, Typography, Turkish Lira

ÇİZELGE LİSTESİ

	Çizelgeler	Sayfa
1.	Kağıt Para, Elektronik Para, Çek ve Banka Kartlarının Karakteristik Özellikleri	14

RESİM LİSTESİ

	Şekiller	Sayfa
1.	Bulunan İlk Bozuk Para Örnekleri.	3
2	Gravür Çizimi İçin Grafik Tablet Kullanımı	7
3	Yıllara Göre Banknotlarda Portre Kullanımı	9
4	Portre Gravürlerinde Renklendirme	10
5	20 Euro Değerindeki Euro Banknotu	11
6	Norveç'in yeni kağıt paraları	12
7	200 Rand değerindeki Güney Afrika kağıt parası	13
8	10 Kuruş Değerindeki Kaime	17
9	20 Kuruş Değerindeki Evrak-ı Nakdiye	19
10	5 Kuruş Değerindeki (E1) Birinci Emisyon Türk Banknotu	20
11	1 Lira Değerindeki E1/1.Tertip Türk Banknotu	21
12	1000 Lira Değerindeki E1/1.Tertip Türk Banknotu	22
13	50 Kuruş Değerindeki E2/1.Tertip Türk Banknotu	23
14	1000 Lira Değerindeki E2/2.Tertip Türk Banknotu	24
15	2,5 Lira Değerindeki E3/1.Tertip Türk Banknotu	25
16	1000 Lira Değerindeki E3/1.Tertip Türk Banknotu	26
17	10 Lira Değerindeki E4/2.Tertip Türk Banknotu	27
18	100 Lira Değerindeki E4/1.Tertip Türk Banknotu	28
19	5 Lira Değerindeki E5/2.Tertip Türk Banknotu	29
20	500 Lira Değerindeki E5/4.Tertip Türk Banknotu	30
21	5 Lira Değerindeki E6/1.Tertip Türk Banknotu	31
22	1000 Lira Değerindeki E6/2.Tertip Türk Banknotu	32
23	10 Lira Değerindeki E7/1.Tertip Türk Banknotu	33
24	20.000.000 Lira Değerindeki E7/1.Tertip Türk Banknotu	34
25	1 Yeni Türk Lirası Değerindeki E8/1.Tertip Türk Banknotu	35
26	100 Yeni Türk Lirası Değerindeki E8/1.Tertip Türk Banknotu	36
27	5 Lira Değerindeki E9/1.Tertip Türk Banknotu	37

28	200 Lira Değerindeki E9/1.Tertip Türk Banknotu	38
29	Türk Lirası'nın Simgesi	41
30	AvantGarde Gothic Font Ailesi	50
31	Banknot Tasarımları İçin Seçilen Renk Paleti	51
32	5 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	54
33	10 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	55
34	20 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	56
35	50 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	57
36	100 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	58
37	200 TL Kupon Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım	59
38	Tasarlanan Banknot İçin Materyal Bilgisi Ve Yapısı	60
39	Tasarlanan Banknot Serisi Ön Ve Arka Yüzlerin Genel Görünümü	61

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÇİZELGE LİSTESİ	v
RESİM LİSTESİ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	x
GİRİŞ	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKNOTUN TANIMI	2
1.1. Tarihsel Süreç	2
1.2. İlk Banknotların Özellikleri	3
1.3. Banknotun Günümüze Kadarki Süreçte Gelişimi Ve Değişimi	4
1.3.1. Sanayi Devrimi Sonrası Değişim-Gelişimler	4
1.3.2. Malzemelerdeki Gelişimin Etkileri	5
1.3.3. Banknot Basımı	5
1.3.4. Teknolojik Gelişimlerin Banknota Etkisi	7
1.3.5. Değişmekte Olan Tasarım Anlayışı	8
1.3.6. Elektronik Paranın Kullanımı Ve Geleceği	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK LİRASI BANKNOTLARI	16
2.1. Tarihsel Gelişimi	16
2.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Banknotları	18
2.3. Dolaşımdaki Güncel Emisyonlar	39
2.3.1. Boyutları	39
2.3.2. Materyal	39
2.3.3. Tasarımları	39
2.3.4. Güvenlik Özellikleri	40

2.4.	Tl Simgesi	41
2.4.1.	Simge Özellikleri	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	DOLAŞIMDAKİ TÜRK LİRASI BANKNOTLARININ YENİDEN TASARLANMASI	43
3.1.	Çalışmanın Nedeni	43
3.1.1.	Mevcut Tasarımsal Problemler	45
3.2.	Tasarım Aşamaları	45
3.2.1.	Esin Kaynağı	45
3.2.2.	Araştırma Yöntemi	46
3.2.3.	Analiz	46
3.2.4.	Görseller Ve Simgeler	47
3.2.4.1.	Görsel Seçimleri	47
3.2.4.2.	Motif Ve Simgeler	48
3.2.5.	Tipografi	48
3.2.6.	Renk Paleti	50
3.2.7.	Tasarım Özellikleri	51
3.2.8.	Güvenlik Özellikleri	52
3.2.9.	Farklılıklar Ve Çeşitlilik	53
3.3.	Tasarımlar	53
	SONUÇ	62
	KAYNAKÇA	65
	ÖZGEÇMİŞ	68

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
Euro	Avrupa Birliği ortak para birimi
mm.	Milimetre
TL	Türkiye Cumhuriyeti para birimi
USD	Amerika Birleşik Devletleri para birimi
UV	Ultraviyole (ışık)

GİRİŞ

En çok kullanılan nakit ödeme aracı olan banknot, ilk kez kullanımından günümüzdeki pozisyonunu kazanana dek birçok evrelerden geçmiş, tarih boyunca savaflara sebep olmuş, çatışmalar bitirmiş, fidyeleri ödemiş, kefaletleri karşılamış, kimi zaman uğruna çalışılmış, kimi zamansa cinayetlerin sebebi sayılmıştır. Ancak yeryüzündeki pek çok insan için bu kadar önem taşıyan bu metanın simgesel işlevi kadar tasarımı da ona biçilen değer kadar el üstünde tutulmuş mudur?

Kağıt paralar, tıpkı bayraklar gibi ülkelerin bağımsızlık ve egemenlik sembolleridir. Bu nedenle banknotların üzerinde, o ülkenin egemenlik göstergesi illüstrasyonlar, şekil ve işaretler, bayrak veya ülke tarihinde önemli kişilerin, kurucu önderlerin görselleri yer almaktadır. Kağıt paralar için seçilen renkler ve yazı tipleri dahi, o ülkenin üzerinde yükseldiği değerleri ve karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Yine gözlemlendiği üzere kağıt paralar bu siyasi ve kültürel yansımanın ürünleridirler. 2017 yılında tedavüle sunulması beklenen ve en marjinal para tasarımlarına örnek sayılabilecek Norveç kağıt paraları, politik kişiler ve konular yerine vatandaşlarının yaşam biçimlerini, geleneklerini ve deniz ile olan ilişkilerini konu alarak yoğun bir stilizasyon ile resmetmiştir. Belirli bir kültürel izdüşüm yapmayan ve sadece bir ülkeyi değil oldukça geniş coğrafyalı bir topluluğu sembolize etmesi gereken Avrupa Birliği'nin ortak kağıt parası olan Euro örneğinde bile, yine o birliği oluşturan devletlerin ortak mimari eserleri, sanat geçmişleri veya mitolojik kahramanları kağıt paranın görselleri için konu alınmıştır.

Günümüzdeki son emisyon da dahil olmak üzere Türk Lirası'nda yoğun bir simgesellik, siyasi ve sosyo-kültürel yansımalar görmekteyiz. Türk Lirası banknotlarının üzerindeki her motif, her simge ve her konu üzerine etraflıca düşünülmüş, tartışılmış, altı çizilmek istenen konular kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı olarak resmedilmiştir. Bu araştırma simge-yoğun Türk Lirası'nın bir tasarım ögesi olarak tarihsel süreçte bir resmini çizmeyi amaçlamaktadır.

Ulusal değerleri yansıtan bir kağıt para tasarımını yapabilmek için öncelikle tarihi geçmişi, ortak kültürü, ortak değerleri bilmek ve ortak geleceğe inanmak gerektiği kabul edilebilecek bir yaklaşımdır. Buna karşın Türkiye'nin, 1958 yılına

kadar banknotlarını yabancı devletlere (İngiltere, Almanya ve A.B.D. gibi) tasarlatmış ve bastırmış olması dikkat çekicidir.

Abel Jeannier ve Sevan Nişanyan'ın modern sözcüğü üzerine “düne ait olmayan” ve “başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak” tanımlarını getirmeleri, benim de tez projemdeki tasarıma bugünün kuralları ve anlayışıyla tasarılanması gereken bir nesne bakış açısıyla yaklaşmama ışık oldu. Bugüne kadar alışlagelmiş biçimde Türk Lirası'na yalnızca bir temsil görevi yüklemek ve onu sosyal, kültürel ve politik göndermeler yapacak bir araç olarak kullanmak değil, kağıt paramızı her gün milyonlarca insanın elinde dolaşan bir grafik tasarım nesnesi olarak görüp; grafik tasarımını günümüzün modern örnekleriyle aynı kulvara taşımanın Türk Lirası için modernite bağlamında yeni bir sıçrama olacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde kağıt paranın tanımı yapılarak tarihçesi araştırılmış ve ilk kağıt para örnekleri incelenmiştir. Sanayi devrimi sonrasındaki sürecin kağıt paraya olan etkileri ve malzemelerdeki gelişimler ele alınmıştır. Yine kağıt para basım yöntemleri araştırılarak; yeni, gelişkin ve birbirinden farklı örnekler olan Euro, Güney Afrika Rand'ı ve Norveç Kron'u incelenmiştir. Günümüzün gelişkin ödeme sistemleri konu edilerek elektronik paranın geleneksel kağıt para üzerindeki olası etkileri sorgulanmıştır.

İkinci bölümde Osmanlı ile başlayan kağıt paralarımız ile Cumhuriyetin ilanından bu yana geçen süreçte kullandığımız Türk Lirası emisyonlarının değişim ve gelişimi, her emisyonun tasarımları, malzemeleri ve özellikleri ayrı ayrı ele alınarak incelendi. Ayrıca ilk kez 2012'den itibaren tanımlanan Türk Lirası'nın simgesi de araştırılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise halen dolaşımda bulunan (E9) Dokuzuncu Emisyon Türk Lirası, bağımsız bir grafik tasarımcının gözüyle, farklı tipografik çözümlerle yeniden tasarlandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKNOTUN TANIMI

Para; tarihsel süreç boyunca uygarlıklar için bir alışveriş aracı olarak çeşitli objelerden değerli metallere, organik materyallerden inorganik maddelere başkalaşım geçirerek en basit ödeme fonksiyonu olan takas yöntemiyle hep geçerliliğini korumuş, yüzyıllar içinde; nüfusa, iklime, yeraltı zenginliklerine, zamanın şartlarına ve insanoğlunun gereksinimlerine göre evrilerek bugün bildiğimiz banknot ve bozuk para halini almıştır.

“Banknot; taşıyana, üzerinde yazan miktarın ödenmesinin, çıkarıcı kuruluş tarafından garanti edildiği, faiz taşımayan yasal ödeme aracıdır. İngilizce'deki ‘bank’ ve ‘note’ yani banka ve not kavramlarının birleşiminden gelir. Banknotlar genellikle kâğıt olma özelliklerinden dolayı halk dilinde ‘kâğıt para’ olarak da tanımlanırlar. Banknotlar, sikkelerin yanında nakit para olarak sayılır” (Tuncer, 2004, s. 41).

Banknotlar, yani banka paraları; devletler tarafından çıkarılıp, yapılacak alışverişte satışı yapan tarafa alınan malın değeri olarak verilir. Benston parayı, mal ve hizmet değişiminde kullanılmak üzere toplumlar tarafından kabul edilmiş bir varlık ve son derece yüksek araştırma, enformasyon ve fiziksel depolama maliyeti gerektiren takas ekonomisine bir alternatif olarak tanımlamaktadır (Benston, 1998, s. 28).

1.1. Tarihsel Süreç

Bugün bildiğimiz ve kullandığımız anlamıyla para icat olmadan önce; organik maddeler, deniz kabukları, kimi değerli metaller, tahıllar ve hatta çeşitli mallar değiş tokuş amacıyla kullanılmaktaydı. Yani tarih boyunca, büyükbaş hayvanlar da dahil olmak üzere pek çok canlı ve cansız varlık ile çeşitli nesnelere takas amacıyla kullanılırken, bu durum ilk olarak M.Ö. 2500’lü yıllarda Mısır’da yerini değerli metallerin kullanımına bırakmıştır (Başgelen, 2005, s. 110).

Söz konusu halka biçimindeki bu metaller bugünkü bozuk para görünümüne ise M.Ö. 700 yıllarında Batı Anadolu’daki Lidyalılar tarafından (Resim 1.) kavuşturulmuştur (Başgelen, 2005, s. 110).

ön yüzü

arka yüzü

Resim 1. Bulunan İlk Bozuk Para Örnekleri (M.Ö. 700)

İlk deri para M.Ö. 118’de Çinliler tarafından kullanılırken, ilk kağıt para ise M.S. 806 yılında yine Çin’de ortaya çıkmıştır. Batı’da banknotların basımı ve kullanılması 17’nci yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. İlk kağıt paranın 1690’lı yıllarda ABD’de Massachusetts Hükümeti, İngiltere’de ise kuyumcular tarafından basıldığı ve dolaşıma çıkarıldığı, 1694 yılında İngiliz Merkez Bankası ve sonrasında diğer ülke merkez bankalarının kurulması ile de yaygınlaştığı görülmektedir (Akyıldız, 1996, s. 23).

Osmanlı İmparatorluğu’na baktığımızda ise Tanzimat Devri’nde ilk defa kağıt para ihracının yapıldığını görmekteyiz. El ile hazırlanıp tek tek mühür vurulan ve bu sebeple kolayca benzeri yapılabilmek için taklit edilebilen bu ilk kağıt paralardan, sahteciliklerin önüne geçebilmek amacıyla 1842 yılında vazgeçilmek zorunda kalınmış, matbaada üzerine seri numarası basılmış olan muadilleri ile değişimleri sağlanmıştır (Ketenci, 2005, s. 5).

1.2. İlk Banknotların Özellikleri

M.S. 800’lü yıllarda Çin’deki Tang Hanedanlığı tarafından kullanılan ilk kağıt para, yine Çin’de M.S. 806’da; üzerine imparatorun mührü ve devlet haznedarının imzası ilave edilerek, insanlara devlet güvencesi hissettirilmek istenmiş ve böylelikle kağıt paranın kullanımının herkes tarafından daha çabuk benimsenmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Ketenci, 2005, s. 5).

1.3. Banknotun Günümüze Kadarki Süreçte Gelişimi Ve Değişimi

1.3.1. Sanayi Devrimi Sonrası Değişim-Gelişimler

Özellikle Batı Avrupa devletlerinde sanayinin gelişmesinde bankacılık sisteminin de yavaş yavaş oluşmaya başlamış olmasının büyük katkısı olduğunu görmekteyiz. Gelişmeye başlayan bankacılık sistemi ulusal ve uluslararası yatırımlarda, ticaret ve finansmanda taşıyıcı kolon görevi görmüşlerdir. Bu, batıda sanayi devriminin gerçekleştirilmesinde belirleyici etken olmuştur.

Günay; toplumları sembolleştirirken, sanayi ve bilişim kavramları için “Teknolojik açıdan İlkel Toplumunu kesici taş aletler, Tarım Toplumunu su değirmeni, Sanayi Toplumunu buhar makinası, Bilişim Toplumunu bilgisayar ile temsil edebiliriz.” demiştir (Günay, 1999, s. 22-44).

“Sanayi Devrimi [...] insan ve hayvan gücüne dayalı üretim tarzından, makine gücünün hakim olduğu üretim tarzına geçiştir. Bu tarz üretim 18. yüzyılda İngiltere’de, özellikle dokuma sektöründe ortaya çıkmış, daha sonra diğer alanlara yayılmıştır. Makineye dayalı üretime geçişle birlikte üretimin şekli ve miktarı da artmıştır” (Yediyıldız, 1994 s. 78).

Teknolojik yeniliklerin sanayi devrimi ile birleşmesi, yeni ve daha gelişmiş baskı tekniklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Basılı yayınların hızla artmakta olan üretimi, grafik tasarım aracılığıyla iletişimin önem kazanmasına yol açmıştır. Tüm basılı materyallerde bilgi akışı hızlanmış, reklam, yayıncılık ve afiş tasarımı hızla gelişmeye başlamıştır.

“Alois Senefelder’in 1799’da bulduğu litografik baskı (taş baskı) tekniğinin geliştirilmiş biçimi olan ofset baskı, 20 yüzyılda en çok kullanılan baskı çeşididir. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra daha ince grenli kalıplar ve hassas çalışan baskı makineleriyle ofset baskının kalitesi artmıştır. [...] Ofset baskı tekniğinin geliştirilmesi, grafik tasarım için son derece önemli ve vazgeçilmez hâle gelmiştir” (MEB, 2012, s. 36).

Ofset baskı yüzyılın sonlarına doğru kağıt para basımında gravür ve diğer tekniklerle birlikte kullanılarak sürece hız ve kalite standardı katmıştır.

1.3.2. Malzemelerdeki Gelişimin Etkileri

Günümüzde coğrafi olarak denizi kıyısı olan, nem oranı yüksek iklimlere sahip birçok ülke, sentetik, yarı sentetik ve polimer esaslı, plastik katkılı, suya dayanıklı banknot kağıtlarına geçişi tamamlamış olup bu sayede dolaşımdaki banknotların kolay yırtılma, ıslanma, tahrip olma sorununun önüne geçebilmiştir. Polimer banknot kağıtları, daha dayanıklı olması ve dolaşımda daha fazla kalabilmesi ile normal banknot kağıdına göre biraz daha fazla olan üretim maliyetini uzun vadede telafi etmektedir. Kanada ve Romanya gibi ülkelerin banknotlarını polimer esaslı bu paralara örnek olarak verebiliriz.

Bir diğer banknot kağıdı türü olarak, AB'nin ortak para birimi olan Euro'da ve Kazakistan'ın Tenge banknotlarında kullanılan, yüzde yüz pamuktan; pamuk liflerinin yaklaşık 1 mm. inceliğe kavuşturularak yapıldığı kağıtları sayabiliriz. Bu yöntemde; saf pamuktan üretilen kağıt, pamuk liflerinin inceltip su ile karıştırılması, basım aşamasında da bu karışımın para kalıplarına sıvı halde dökülmesi ile elde edilmektedir. Söz konusu yöntemle oluşturulan kağıt kullanılarak üretilen banknotlardaki desenler, emsallerine göre daha canlı ve detaylı olabilmektedir (MEB, 2012).

1.3.3. Banknot Basımı

Taboh'un röportajına göre; Amerikan Darphanesi direktörü Larry Felix, Amerikan Dolarının basımından;

“Amatör gözler tarafından sadece kağıt üzerine sadece mürekkeple basılmış gibi gözükmesine karşın banknotlar basım aşamalarında onlarca farklı işlemden geçirilerek basılmaktadır. [...] Eğer renkli kağıt kullanılmıyorsa baskının ilk aşaması arka plan renginin verilmesidir. İkinci aşamada ise suya dayanıklı özel mürekkep ile kaplı çukur baskı kalıpları ile gravür baskısı yapılıyor. Bu basım tekniğine *intaglio* denmektedir. Bu baskı sayesinde kağıt paralar sahtelerinden ayırt edilebilen özel dokulu bir yüzeye sahip hale geliyor. Uygulanacak resimler paranın arka yüzü de dahil olmak üzere çoğunlukla bu teknikle basılıyor. Seri numaraları ve damgaların eklendiği son baskı aşamasından sonra çoklu kalıplar hidrolik presler ile kesilerek banknota son boyutları kazandırılıyor” (Taboh, 2014, online).

şeklinde söz ederken, Matbaa Bilgi Kütüphanesi adlı internet kaynağı, banknot basımından şu şekilde bahsetmektedir;

Gravür Tekniği: Bir banknotun sahteciliğe karşı ilk ve asıl emniyet unsurudur. Bir oyma tekniğidir. Gravür sanatçıları kendi yaptıkları bir çalışmanın aynısını ikinci bir kez yapamazlar (Banknot Basım Teknolojisi, (b.t.). 26 Ocak 2015).

Giyiş: Peyzaj, resim ve portre dışında banknotun fonunda görülen elle yapılması mümkün olmayan oldukça ince, yer yer kalınlıkları değişen, kimi zaman birbirine paralel, birbirini kesen ve tamamlayan negatif ve pozitif çizgilerin meydana getirdiği simetrik veya asimetrik şekil ve motiflerdir (Banknot Basım Teknolojisi, (b.t.). 26 Ocak 2015).

Banknot Tekniği: Bu teknikte; önce banknotun ön ve arka yüzüne basılacak olan resim, portre, tarihi yer gibi konuların seçimi gelmektedir. Sonrasında seçilen bu unsurların gravürlerinin yapılması, giyış çizimlerinin hazırlanması, baskı makinesi için şablonların ayarlanması, mürekkebin ve kağıdın ayarlanıp, baskı bölümünde ofset, çukur baskı ve numarator baskılarının yapılıp kurutulması, kalite kontrolünün yapılması, kesilip ve paketlenmesi gelmektedir (Banknot Basım Teknolojisi, (b.t.). 26 Ocak 2015).

Baskı Makinaları: Baskı makinaları sırayla baskı yaparlar, bir makina bastıktan sonra belli bir zaman kurutulan kağıtlar sonraki makinada yine işleme tabi tutulur. BuU makinaları sırasılacak olursak bunlar;

1-Simultan (Kuru ofset) baskı makinası,

2-İntaglio (Çukur) baskı makinası (arka baskı),

3-İntaglio (Çukur) baskı makinası (ön baskı),

4-Numarator baskı makinasıdır (Banknot Basım Teknolojisi, (b.t.). 26 Ocak 2015).

Türk Lirası banknotları ise 1958'den bugüne Merkez Bankası idaresinde bulunan Banknot Matbaası tarafından üretilmekte, tasarım, kalıplama ve baskı alma işlemleri sadece Banknot Matbaası çalışanları tarafından yapılmaktadır. Basım süreci ve matbaada çalışan kişiler için kurum tarafından ekstra güvenlik tedbirleri uygulanmaktadır.

1.3.4. *Teknolojik Gelişimlerin Banknota Etkisi*

Ofset baskı yönteminin bulunması benzeri, matbaa tekniğine etki eden gelişmelerle, bilgisayarların tasarım ve basım sürecinde etkin olarak kullanılmaya başlaması, tasarımlama ve tasarımları uygulama sırasında büyük bir hız ve kontrol sağlamış, basılan materyalleri denetlemek ve hatalı baskıları ayıklamak için optik lazer okuyucu teknolojisinden de faydalanılması ile birlikte banknot matbaalarında büyük bir devrim meydana gelmiştir.

Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde hala kullanılmakta olan gravür için *etching* tekniği, yerini dijital çizim tabletleri ile resimlemeye bırakmış, bu sayede hem çizimlerin hassasiyeti artmış hem de her illüstrasyonda maksimum doğruluk yakalanarak hataların ve zaman kaybının önüne geçilebilmiştir (Resim 2.).

Fakat herşeye rağmen özel güvenlik önlemleri altında titizlikle hazırlanıp üretilen banknotların, küçük çapta dolaşıma sokulabilecek kopyalarının üretilmesi

Resim 2. Gravür Çizimi İçin Grafik Tablet Kullanımı (Kanada Banknotları)

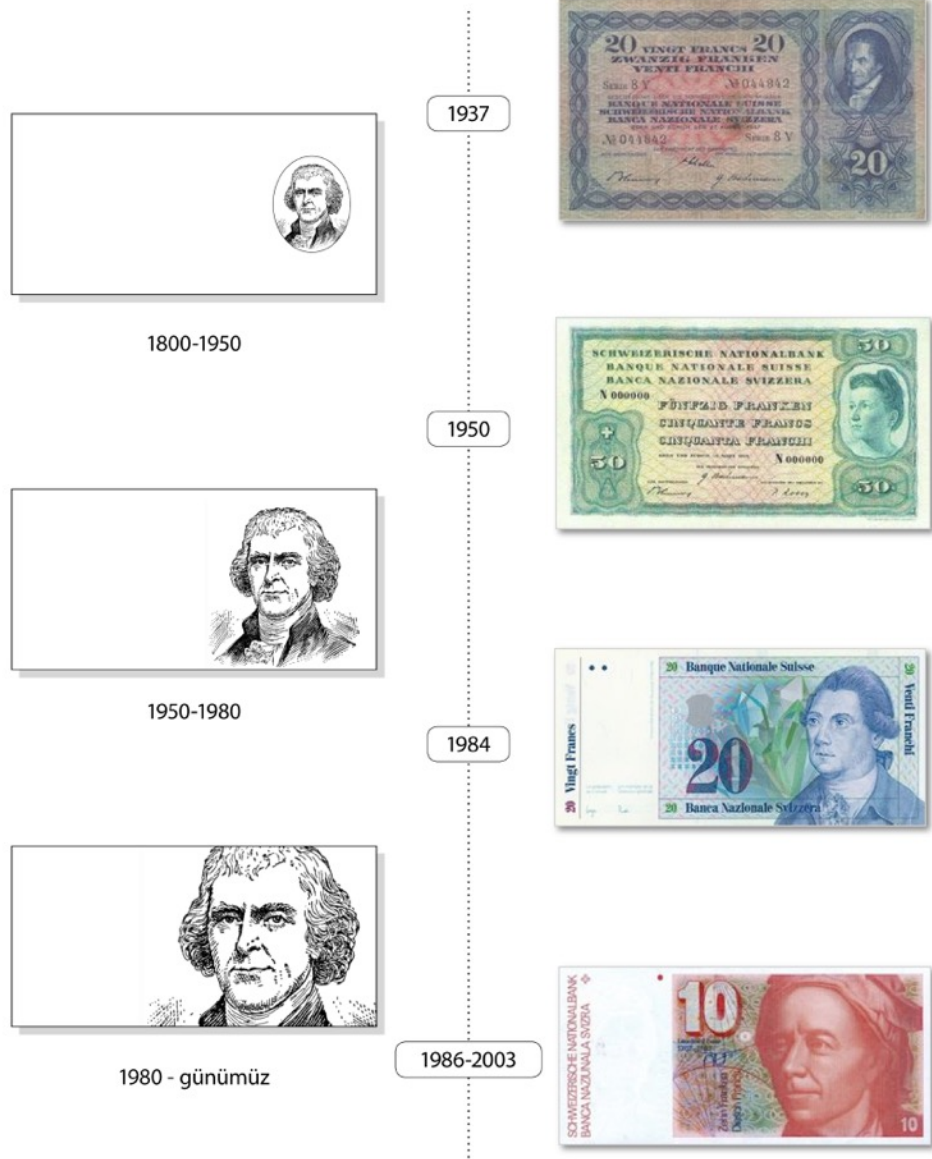
hep bir sorun olarak var olmaya devam etmektedir. Özellikle gelişen bilgisayar teknolojisi ile birlikte evlere kadar giren akıllı baskı cihazları ve tarayıcılar banknotların gelişkin kopyalarının yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu noktada gerçek banknotların üzerinde yer alan güvenlik özellikleri, banknotların çokça el

değiştirdiği noktalarda kullanılmakta olan ve gerçek banknot ile sahtesini ayırt edebilen optik doğrulayıcıların yaygınlaştırılması kadar önem kazanmaktadır.

1.3.5. Değişmekte Olan Tasarım Anlayışı

Günümüzde grafik tasarım anlayışının değişmesi ile paralel olarak çeşitli ülkelerin banknot tasarımları da gün be gün başkalaşım göstermektedir. Bunların başında banknotların üzerinde bulunan portre gravrlerindeki boyut değişimini sayabiliriz. 1800'lerin başında kağıt paraların üzerindeki portre figürleri, tüm alanın çok kk bir bölümünü kaplarken, 1930'larda bu baş ve göğüs hizasına kadar tüm portre görselinin banknot üzerine yayıldığı bir tarza doğru evrilmiştir. 80'lerden sonra tedavüle sürülen banknotlara baktığımızda ise artık portrenin; baş boşluğunun da kadrajın dışında tutularak, alnın ortasından çene çizgisinin bitimine değin tüm banknot yüzeyine daha da yayıldığını gözlemliyoruz. Resim 3.'de İsviçre Frankı'nda söz konusu değişimi görmekteyiz. Benzer süreç Türk Lirası dahil tüm ülkelerin banknotlarında gözlemlenmektedir.

Bu değişime paralel olarak, nispeten geçmiş tarihli tasarımlarda sadece tek renk uygulanan portre gravürlerinin de günümüze doğru geldikçe iki veya daha çok renkten oluşan daha canlı tasvirlerle dönüştüğünü görüyoruz. (Resim 4.)

Resim 3. Yıllara Göre Banknotlarda Portre Kullanımı. İsviçre Frankı Örneği

1929

1994

2011

Resim 4. Portre Gravürlerinde Renklendirme, Amerikan 100 Dolar Örneği

Gravür görsellerinde gözlenen bu değişim, benzer bir şekilde kullanılan yazı tipleri ve tipografilerde de dikkatimizi çekiyor. Tarih boyunca genellikle gotik, dikkat çekici biçimde kalın ve serifli¹ yazı tiplerine sahip olarak tasarılan banknot serileri, günümüze geldiğinde tırnaksız Sans veya Semi-sans yazı karakterleriyle daha modern bir tavır sergileme çabasını taşıyor. Bütün bu tavır; banknot

¹ Tırnaklı yazı karakterine verilen genel ad.

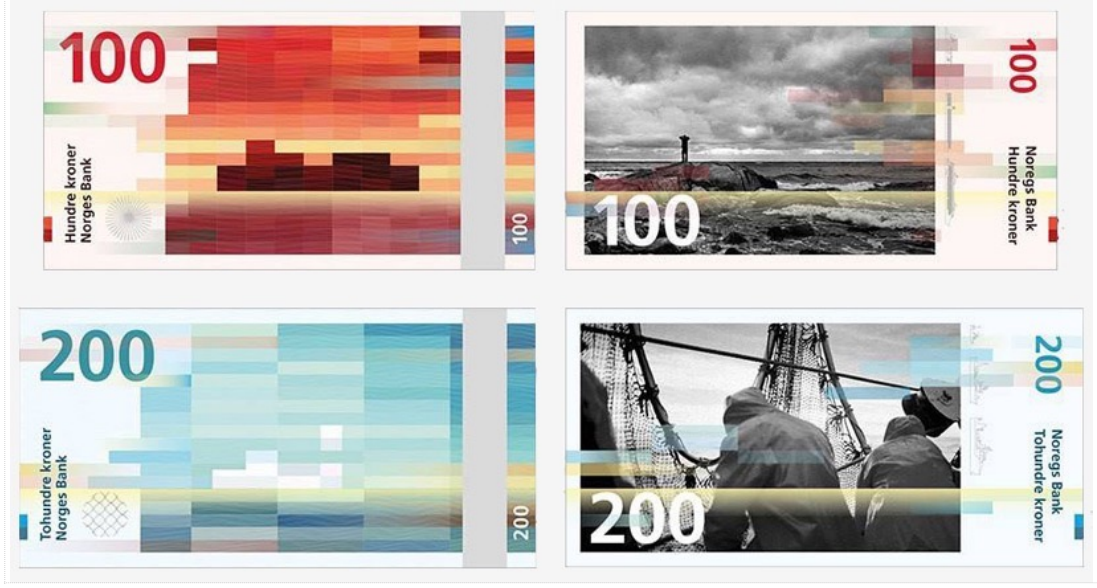
yüzeyinde yer alan yazı, rakam ve bildirgeçlerin yatay yerleşimden dikey yüzey düzenlemelerine doğru başkalaştığı tasarımlarda da kendini gösteriyor.

İncelenmesi gereken bir başka örnek de Euro'dur. 1 Ocak 2015 tarihi itibariyle Letonya'nın da üye ülkeler arasına katıldığı ve Matt'in; "Avrupa Birliği'nin kurumları tarafından kullanılan ve Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ile Yunanistan'ın oluşturduğu Euro bölgesinin resmî para birimi" (Matt, 2010, online) diye tanımladığı Euro, yeni serisi olan Europa'da da olduğu gibi, Avrupa'nın kültürel geçmişindeki 7 ayrı dönemi yansıtan (Klasik, Romanesk, Gotik, Rönesans, Barok ve Rokoko, 19 ve 20. yüzyıllar) mimari akımları görselleri için konu etmeyi seçmiştir (Europa Serileri, 2015, online). Yine, tasarımları için resmi bir kurum değil, Reinhold Gerstetter isimli bağımsız bir tasarımcı seçilmiştir (Matt, 2010, online). Sadece mimari motiflerden oluşan banknotlara insansı bir dokunuş katmak içinse yalnızca filigranda ve hologramda görülebilen ve Avrupa kıtasının ortak bir

Resim 5. 20 Euro Değerindeki Euro Banknotu

değeri olan Yunan mitolojisine ait Europa figürü kullanılmıştır. Genele bakıldığında organik figür, insan figür veya portresi kullanmayıp sadece mimari öğelere yer veren Euro ve Europa bu özelliğiyle ve çok uluslu, çok bayraklı bir birliğin parası olma özelliği ile banknot tasarımında ayrı bir öneme sahiptir.

Resim 6. Norveç'in yeni kağıt paraları

Marjinal bir başka örnek sayılabilecek, Norveç Merkez Bankası Norges Bank tarafından 2017 yılında çıkarılacak olan yeni Norveç kağıt paraları. Yeni Norveç kağıt paralarında geleneksel tarzdaki görseller dijital ortamdaki piksellerle birlikte kullanılmış. Piksellerden meydana gelen bu çalışmalar Oslo'da ve New York'ta da ofisleri bulunan tasarım stüdyosu Snøhetta'ya ait. Üzerlerindeki rakamsal değer oranında giderek pikselleşip soyutlaşan ve Norveç'in kıyılarını resmeden imajlar banknotların arka kısımlarında yer alırken, ön kısmında daha alışlageldik tasarımlar yer alıyor (Norway's Redesigned Banknotes Will Be the World's Coolest Currency, 2 Nisan 2015, b.t. online).

Kültürel izdüşümü savanalardaki doğal yaşam olarak konu alan Güney Afrika Cumhuriyeti para birimi olan Rand için habitatında yaşayan gergedan, fil, aslan, bufalo ve leopar gibi vahşi hayvanlarını konu almıştır. Transvaal Cumhuriyeti, Özgür Orange Devleti ve Britanya Ümit Burnu Kolonisi'nin birleşmesiyle oluşmuş olan Güney Afrika Cumhuriyeti, yine bu özelliğinden dolayı, parasının üzerinde siyasi lider portreleri yerine ülke coğrafyasını iyi temsil ettiğine inanılan vahşi yaşam figürlerine yer vermiştir (Resim 7.).

Resim 7. 200 Rand değerindeki Güney Afrika kağıt parası

1.3.6. Elektronik Paranın Kullanımı Ve Geleceği

Teknolojik gelişmeler ve bilişim çağının bir sonucu olarak elektronik para kavramı ödeme sistemleri arasında yer almıştır. Henüz yeni sayılabilecek elektronik ödeme sistemleri, coğrafi olarak bir ülkeden diğerine farklılıklar gösterebilmektedir. Para, dinamik özelliklere sahip bir kavram olduğu için ona çizilecek çerçeve de bir o kadar geniş olmalıdır. Galbraith'e göre para; "insanların para olarak kullanmak üzere kabul edeceği her şey" dir (Galbraith, 1990, s. 30). Bundan yol çıkararak elektronik para; bildiğimiz nakit paranın dijital temsilcisidir (Turk, 1997, s. 1-2). Avrupa Birliği elektronik parayı;

- Çip kart ya da bilgisayar hafızası gibi elektronik araçlarda saklanan,
 - İhraç eden kuruluş dışında diğer kişiler tarafından da ödeme aracı olarak kabul edilen,
 - Madeni ya da kağıt paranın amacına elektronik olarak hizmet eden,
 - Sınırlı ödemelerin elektronik transferi için oluşturulmuş parasal değer,
- sözleriyle açıklamıştır (ECB, 2000, s. 40).

Mishkin'e göre; Bir ödeme aracı olarak kullanılabilir olma ve toplum tarafından kabul görme para tanımı için yeterli ölçütlerdir. Bu yüzden para olarak kullanılan aracın kağıt olmasının yanı sıra, elektronik ortamda bir karta yüklenmiş değer ya da bir bilgisayara yüklenmiş bir yazılım olması da mümkündür. Para genelde, mal ve hizmet satın almada kabul edilirliliği ölçüsünde insan davranışları

tarafından belirlenir. Paranın belirlenmesinde ya da ölçülmesinde gerekli olan şey, para niteliğine sahip malın içeriğinin ne olduğunun bilinmesidir (Mishkin, 2003, s. 51).

“Elektronik para bugün teknik bir aygıt yardımıyla kullanılabilir. Bununla birlikte aynı zamanda *ekonomik* olması, *birlikte işlerlik* ve *koruma* özelliklerine sahip olması da e-paraya geniş kabul sağlayabilir” (Gormez ve Capie, 2003, s. 6-7).

“E-para nakit ile karşılaştırıldığında, nakitte sadece fiziksel güvenlik özelliği kullanılır, e-para ürünlerinde ise işlemlerin doğruluğunu kanıtlamak için ve verilerin doğruluğunu ve kesinliğini korumak için şifreleme kullanılır. E-para nakit para ve bozukluklarda olduğu gibi fiziksel değişime ihtiyaç duymaz, böylece uzaktan olan ödemeler de kolayca yapılabilir” (ECB, 1998, s. 7).

ÖZELLİK	Elektronik Para	Kağıt Para	Çek	Banka Kartı
Yasal Tedavül	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
Kabul edirlilik (Geçerlilik)	??	Yaygın	Sınırlı	Sınırlı
İşlem başına marjinal maliyet	Düşük	Orta	Yüksek	Orta
Ödemenin anında sonuçlanması (yüz yüze işlemlerde)	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ödemenin anında sonuçlanması (yüz yüze olmayan işlemlerde)	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
İsimsiz kullanım	Evet	Evet	Hayır	Hayır

Tablo 1. Kağıt Para, Elektronik Para, Çek ve Banka Kartlarının Karakteristik Özellikleri (Akşehirlioğlu, 2002, s. 13)

Oysa banknotlar açısından duruma baktığımızda;

“geleneksel para sınırsız biçimde transfer edilebilir ve bütünüyle anonimdir. Tam anlamıyla risksizdir ve hiçbir kısıtlama olmaksızın her çeşit işlemde kullanılabilir çünkü banknotlar yasal paralardır. Geleneksel banknotların

ağlar üzerinden kullanımı da bu yüzden en üst düzeyde olabilmektedir. E-paranın ise, merkez bankası kayıtlarında yer alma gibi bir zorunluluğu yoktur. Bu nedenden dolayı e-paranın ağlar üzerinden kullanımı çok daha sınırlı boyutlarda olmaktadır. Bu daha çok sunulan mal ve hizmetlerin sayısı, programı kullanan kişi sayısı, erişim kolaylığı gibi daha çok projenin büyüklüğüne bağlıdır” (Arnone & Bandiera, 2004, s. 5).

Buradan yola çıkarak, geleneksel kağıt paranın ve elektronik paranın kullanım alanlarının aslında çok da aynı olmadığını, elektronik paranın daha çok uzaktan yapılan işlem ve alışverişlerde tercih edildiğini, Tablo 1.’de gördüğümüz geri alabilme güvencesinin sağlandığı türden alışverişlerde daha fazla kabul edilir olduğunu, geleneksel kağıt ve bozuk paranın ise kısaca bunun dışında kalan tüm işlemlerde hala tercih sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Para gelecekte de insan davranışlarına göre şekillenecektir ancak en azından yakın gelecekte, Arnone & Bandiera’ye göre risk taşımayan ve kısıtlaması olmayan geleneksel banknotların elektronik paraya yenik düşeceğini söylemek büyük bir yanılığ olur. (Arnone, M. & Bandiera, L. 2004, s. 5).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK LİRASI BANKNOTLARI

2.1. Tarihsel Gelişimi

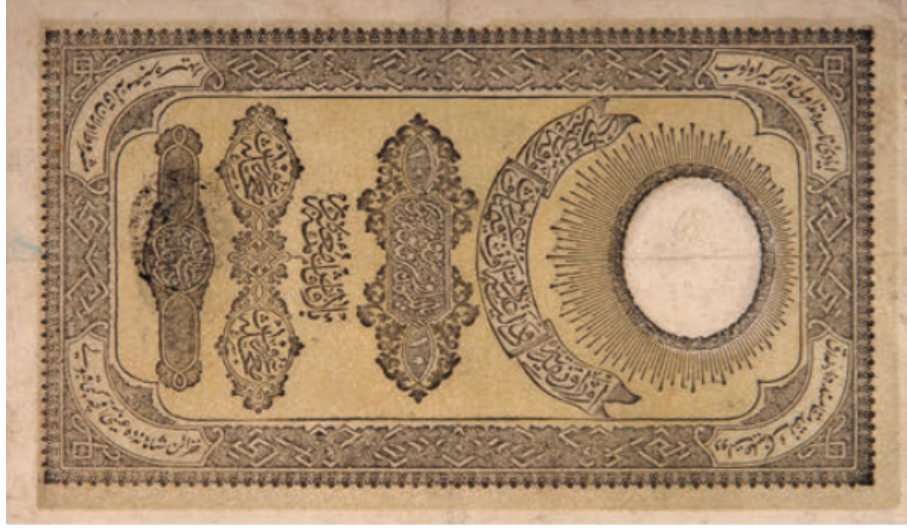
Anadolu'da Türk beyliklerinden başlayıp Osmanlı'nın son dönemine kadar uzanan döneme baktığımızda, İslamın resmi yasaklaması nedeniyle (Demir, 1998, s. 11-28), Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde, fazla sayıda örnek olmamasına karşın, Türk hükümdarlarının paralarda simgesel resimlerinin çok uzun süre kullanılmadığını ve geleneksel üslupta İslami sikke biçimine dönüldüğünü belirtmiştir. Yine aynı nedenle Osmanlı paralarında resimler yahut portrelerin yerine *tuğra-yi garra* denilen içiçe geçmiş süslü yazı kümesi bulunmaktadır (Demir, 1998, s. 11-28).

Özellikle Osmanlı'nın son dönemini incelediğimizde kağıt para konusunda büyük sancılar yaşandığı görülmektedir.

Akşin'e göre, 1867'de başlatılan ondalık sisteme geçiş süreci ve Osmanlı topraklarında serbestçe tedavül gören yabancı paralar; franklar, talerler, rubleler, kranlar ve rupiler iç ve dış pazarda, ticari ilişkilerde önemli sorunlar yaratmıştır. Osmanlı devleti ise bu denli karmaşık kambiyo sorunlarının üstesinden gelecek kurumsal yapılardan yoksundu. Parasal sorun Tanzimat'ın gündemindeki ilk maddelerdendi (Akşin, 2000, s. 226-231).

Bu süreçte batılı devletler Osmanlı'ya para reformuna gidilmesini tavsiye etmişlerdi. Yaşanan sorunlar nedeniyle Osmanlı'nın kağıt para basmaktan başka çaresi kalmamıştı. Osmanlı'nın ilk kâğıt parası olan *kaime*, 1840'da tedavüle çıkmıştı. Aslında kaime, paradan ziyade yılda %8 faiz getiren bir tahvildi. Sekiz yıl süreyle tedavülde kaldı. Halk zamanla kaimeye alışmış, devlet hazinesince ve gümrüklerce kabul görmüştü. Yılda iki kez faiz getiriyor olması bir süre madeni para ile başa baş değiştirilmesine neden olmuştu. Sözü edilen bu faiz getirisi nedeniyle Osmanlı, kaimeleri tasarruf aracı olarak kullanmaya başlamıştı (Akşin, 2000, s. 232).

Bu kağıt paraların tasarımı Pekşen'e göre; Kırım Savaşıyla birlikte kullanımı yaygınlaşan Osmanlı banknotu kaimenin ön yüzünde yine tuğra yer almakta, üzerindeki yazılarda da kağıt paranın çıkarılış amacı anlatılmakta, bu nedenle birer bonoya benzemektedir (Pekşen, 2004, s. 5).

Resim 8. 10 Kuruş Değerindeki Kaime (1854)

Osmanlı Bankası, üç ayrı kağıt para basma çabasında da, kağıt paralarının yeteri kadar altın karşılığı olmaması ve halkın kaimeye olan güvensizliği neticesinde başarısız olmuştur (Akşin, 2000, s. 227).

Resim 9. 20 Kuruş Değerindeki Evrak-ı Nakdiye (1916)

Osmanlı üç kez kâğıt para deneyimine girişmiş, bunların ilk ikisi hüsrarla sonuçlanmış, üçüncüsü ise Cumhuriyet dönemi kâğıt para rejiminin temelini

oluşturmuştur. 1915'ten itibaren piyasaya sürülen *evrak-ı nakdiyye* Merkez Bankası kâğıt paralarına kadar tedavülde kalmıştır. Bu banknotlar sınırlı tedavül gücüyle 1947 yılına değin piyasada görülmüştür. Ancak, bu kâğıt paraların Batı'daki örneklerinin işlevini gördüğünü söylemek güçtür (Akşin, 2000, s. 227).

Dönemin Maliye Bakanı Abdülhalik Renda başkanlığındaki komisyon 9 aylık bir çalışma sonunda 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1.000 liralık kupürlerden oluşan Birinci Emisyon Grubu banknotların basılması kararını almış ve basım işi, bir İngiliz firması olan Thomas De La Rue'ya verilmiştir. Bu banknotlar, filigranlı kâğıtlara kabartma olarak basılmıştır. Böylece Osmanlı'ya ait ilk resmi kâğıt paranın basımı İngiltere'de gerçekleşmiştir. Bu emisyon grubundaki banknotlar 1 Kasım 1928 Harf Devrimi'nden önce bastırıldığı için ana metinleri eski yazı Türkçe, kupür değerleri ise Fransızca olarak yazılmıştır (TCMB. Resmi İnternet Sitesi, online).

2.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Banknotları

Osmanlı İmparatorluğu'ndan intikal eden evrak-ı nakdiyeler, Cumhuriyetin ilk yıllarında para bastırılmadığından, 1927 yılı sonuna kadar tedavülde kalmıştır (TCMB. Resmi İnternet Sitesi, online).

1928 yılında yapılan yazı devrimiyle terk edilen Arap harfleri, Türk Lirası'nın üzerindeki yerini bir süre daha korumuştur. 10 yıl süreyle hayatta kalan bu kâğıt paralar, devrim ilkelerine aykırı olması sebebiyle 15 Ekim 1937 tarihinde çıkarılan bir yasayla zaman içinde dolaşımdan kalkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ilk kâğıt paraları, 15 Haziran 1949 tarihinden sonra geçerliğini tümüyle yitirmiştir. 1937'de basılan 5 Türk Lirası hem cumhuriyetin yeni harfli ilk kâğıt parası hem de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı yasayla dolaşıma çıkardığı ilk paraydı. 1927'de çıkarılan ilk kâğıt paraların üzerinde “30 Kanunuevvel² 1341 tarih ve 701 numaralı kanuna göre” yazısı yer alırken, ikinci basım paraların üzerinde bu yazı “11 Haziran 1930 tarih ve 1715 numaralı kanuna göre” olarak değiştirilmiştir. 1970 yılından bu yana da paraların üzerinde, “14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı kanuna göre çıkarılmıştır” ibaresi yer almaktadır. (TCMB. Resmi İnternet Sitesi, online).

² * a. (*kâ:nu:'nuevvel*) esk. Aralık. Arapçada yılın otuz bir gün süren, son ayı, ilk kânun, kânunuevvel.

Ülkemizde bir banknot matbaası kurulması çalışmalarına 1930'lu yılların sonlarına doğru başlanmış, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile bu çalışmalara devam edilememiştir. 1951 yılında yeniden başlatılan Banknot Matbaası kurma işi 1958 yılında tamamlanmış ve aynı yıl banknot basımına başlanmıştır. 1927 yılına dek kağıt para bastıramayan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı döneminden kalan eski evrak-ı nakdiyeleri kullanılmıştır (Köklü, 1947).

Bu sıralar banknot basma teknik ve bilgisinin yetersiz olması nedeniyle, banknotlar ABD, İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş ülkelere bastırılmıştır (Erdal, 2012).

Resim 10. 5 Kuruş Değerindeki (E1) Birinci Emisyon Türk Banknotu (1927)

Merkez Bankası'na göre; “Kâğıt para, tahvil ve bono, hisse senetleri gibi değerlerin ilk kez piyasaya sürülmesine emisyon adı verilmektedir (TCMB. Resmi İnternet Sitesi, online). Her bir emisyonu kronolojik sıra gözetilerek incelediğimizde; Cumhuriyet tarihinin ilk emisyonu; Birinci Emisyon (E1) Grubu 5 Aralık 1927 günü gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dönemde merkez bankası

henüz kurulmadığı için bu banknotlar bir İngiliz şirketi olan Thomas de la Reu tarafından hazırlanmış ve basılmıştır (T.C. Merkez Bankası Sanal Müze, online)

Yaklaşık 10 yıl boyunca tedavülde kalan bu paralar, ikinci dönemde Latin harfleriyle hazırlanan paralarla değiştirilmiş, İkinci Emisyon (E2) Grubu ise 1937-44 yılları arasında piyasaya sürülmüştür. Bu paraların en büyük özelliği üzerinde hem Atatürk hem de İsmet İnönü'nün portrelerinin yer almasıdır. Üçüncü Emisyon (E3) Grubu' 1942-47 yılları arasında yedi tertip halinde, İngiltere, Almanya ve ABD'de de bastırılmıştır. Dördüncü Emisyon (E4) Grubu içinde en az farklı değerde banknotun bulunduğu seri olup, Amerika Birleşik Devletleri'nde basılan bu paraların tamamının üzerinde İsmet İnönü'nün resmi bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.10-14).

Beşinci grup seride (E5) halk arasında çok iyi bilinen 'mor binlik'ler bulunmaktadır. Beşinci emisyon banknotlar, Türk Lirası'nın Amerika ve İngiltere'de basılmasını istemeyen Adnan Menderes'in talimatıyla kurulan Banknot Matbaası'nda basılmıştır. Serinin altıncı bölümü (E6) ise 1966-83 yılları arasında dolaşıma çıkarılmıştır. 1979 yılında piyasaya sürülmeye başlanan Yedinci Emisyon (E7) Grubu ise halk arasında 'enflasyon dönemi banknotları' olarak bilinmektedir. 20 milyon liralık banknotların da yer aldığı bu serinin ardından 28 Ocak 2004 tarihinde paradan sıfır atılmasıyla oluşan yeni YTL serisi (E8) piyasaya sürülmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.10-14).

2009'da ise E9 Emisyon Grubu sıra numarası ile adlandırılan, serinin güncel ve hala tedavülde bulunan halkası piyasa verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.10-14).

Birinci emisyonundan günümüzde halen kullanımda olan dokuzuncu emisyon kadarki Türk Lirası banknotlarının genel özelliklerini, her emisyonun en küçük ve en büyük rakamsal değere sahip üyelerini ele alarak; ön ve arka yüzlerinin tasarımlarını, renk ve boyutlarını, üzerindeki taşıdıkları imzaları, basım yerlerini, basım adetlerini, tedavülde kaldıkları son tarihi ve her banknotta yer alan görselleri tek tek inceleyecek olursak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na göre;

Resim 11. 1 Lira Değerindeki E-1 / 1.Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-1 / 1. Tertip
Küpürü	1 "Bir Türk Lirası"
Bastırılan Adet	39.995.985
Basıldığı Yer	İngiltere
Tedavülden Çekildiği Tarih	25.4.1939
Taşıdığı İmzalar	Mustafa Abdülhalik Renda
Boyutları	90 x 166 mm.
Ön Yüz	Zeytuni yeşil
Arka Yüz	Zeytuni yeşil
Resim Önyüz	Meclis binası, Ankara Kalesi, çift süren bir köylü
Resim Arka Yüz	Eski Başbakanlık binası

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.21).

Resim 12. 1.000 Lira Değerindeki E-1 / 1.Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-1 / 1. Tertip
Küpürü	1.000 "Bin Türk Lirası"
Bastırılan Adet	15.374
Basıldığı Yer	İngiltere
Tedavülden Çekildiği Tarih	15.6.1939
Taşıdığı İmzalar	Mustafa Abdülhalik Renda
Boyutları	124 x 201 mm.
Ön Yüz	Koyu mavi
Arka Yüz	Koyu mavi
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir Portresi
Resim Arka Yüz	Sakarya demiryolu hattından bir görünüm

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.27).

Resim 13. 50 Kuruş Değerindeki E-2 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-2 / 1. Tertip
Küpürü	50 "Elli Kuruş"
Bastırılan Adet	40.000.000
Basıldığı Yer	Almanya
Tedavülden Çekildiği Tarih	1.8.1947
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel, Nedim Ersun
Boyutları	55 x 125 mm.
Ön Yüz	Sarı ve açık yeşil
Arka Yüz	Yeşil ve kahverengi
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir portresi
Resim Arka Yüz	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası eski İdare Merkezi binası, Ankara

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.31).

Resim 14. 1000 Lira Değerindeki E-2 / 2. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-2 / 2. Tertip
Küpürü	1.000 "Bin Türk Lirası"
Bastırılan Adet	50.000
Basıldığı Yer	İngiltere
Tedavülden Çekildiği Tarih	24.4.1946
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel, Said Erda
Boyutları	95 x 205 mm.
Ön Yüz	Arduvaz mavisi
Arka Yüz	Arduvaz mavisi
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir portresi
Resim Arka Yüz	Güvenlik Anıtı, Ankara

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.41).

Resim 15. 2,5 Lira Değerindeki E-3 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-3 / 1. Tertip
Küpürü	2 ¹ / ₂ "İkibuçuk Türk Lirası"
Bastırılan Adet	43.500.000
Basıldığı Yer	İngiltere
Tedavülden Çekildiği Tarih	15.7.1952
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel, Nedim Ersun, Kamil Kıbrızlı
Boyutları	65 x 145 mm.
Ön Yüz	Eflatun ve kahverengi
Arka Yüz	Eflatun ve kahverengi
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir portresi
Resim Arka Yüz	Halkevi, Ankara

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.51).

Resim 16. 1.000 Lira Değerindeki E-3 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-3 / 1. Tertip
Küpürü	1.000 "Bin Türk Lirası"
Bastırılan Adet	500.000
Basıldığı Yer	A.B.D.
Tedavülden Çekildiği Tarih	15.4.1953
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel, Nedim Ersun, Fethi Aktan
Boyutları	95 x 195 mm.
Ön Yüz	Mavi
Arka Yüz	Mavi
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir potresi
Resim Arka Yüz	İzciler

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.57).

Resim 17. 10 Lira Değerindeki E-4 / 2. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-4 / 2. Tertip
Küpürü	10 "On Türk Lirası"
Bastırılan Adet	20.000.000
Basıldığı Yer	A.B.D.
Tedavülden Çekildiği Tarih	2.6.1952
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel, Nedim Ersun
Boyutları	75 x 165 mm.
Ön Yüz	Açık kahverengi
Arka Yüz	Açık kahverengi
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir portresi
Resim Arka Yüz	Sultan Ahmet Çeşmesi, İstanbul

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.62).

Resim 18. 100 Lira Değerindeki E-4 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-4 / 1. Tertip
Küpürü	100 "Yüz Türk Lirası"
Bastırılan Adet	5.000.000
Basıldığı Yer	A.B.D.
Tedavülden Çekildiği Tarih	10.10.1952
Taşıdığı İmzalar	Kemal Zaim Sunel. Sadi Bekter, Kamil Kıbrızlı
Boyutları	83 x 181 mm.
Ön Yüz	Yeşil
Arka Yüz	Yeşil
Resim Önyüz	İsmet İnönü'nün bir portresi
Resim Arka Yüz	Rumelihisarı, İstanbul
(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.63).	

Resim 19. 5 Lira Değerindeki E-5 / 2. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-5 / 2. Tertip
Küpürü	5 "Beş Türk Lirası"
Bastırılan Adet	15.000.000
Basıldığı Yer	İngiltere
Tedavülden Çekildiği Tarih	8.1.1968
Taşıdığı İmzalar	Nail Gidel, Emir Sencer, Kamil Kıbrızlı
Boyutları	68 x 150 mm.
Ön Yüz	Mavi
Arka Yüz	Yeşil
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Fındık toplayan köylü kızları

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.71).

Resim 20. 500 Lira Değerindeki E-5 / 4. Tertip Birinci Emisyon Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-5 / 4. Tertip
Küpürü	500 "Beşyüz Türk Lirası"
Bastırılan Adet	13.538.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	1.9.1976
Taşıdığı İmzalar	Naim Talu, Nevzat Alptürk, Rıza Uygurer
Boyutları	80x170 mm.
Ön Yüz	Eflatun
Arka Yüz	Eflatun
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Sultan Ahmet Camii, Dikilitaş ve Hipodrom, İstanbul

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.97).

Resim 21. 5 Lira Değerindeki E-6 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-6 / 1. Tertip
Küpürü	5 "Beş Türk Lirası"
Bastırılan Adet	254.942.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	16.5.1983
Taşıdığı İmzalar	Naim Talu, Nevzat Alptürk, Rıza Uygurer
Boyutları	60 x 135 mm.
Ön Yüz	Eflatun
Arka Yüz	Eflatun
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Manavgat Şelalesi, Antalya

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.101).

Resim 22. 1.000 Lira Değerindeki E-6 / 2. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-6 / 2. Tertip
Küpürü	1.000 "Bin Türk Lirası"
Bastırılan Adet	157.469.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	29.9.1986
Taşıdığı İmzalar	İsmail Hakkı Aydınoğlu, Tanju Polatkan
Boyutları	82 X 170 mm.
Ön Yüz	Mor
Arka Yüz	Mor
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Rumeli Hisarı ve Boğaziçi Köprüsü'nden bir görünüm

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.117).

Resim 23. 10 Lira Değerindeki E-7 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-7 / 1. Tertip
Küpürü	10 "On Türk Lirası"
Bastırılan Adet	226.441.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	21.8.1978
Taşıdığı İmzalar	İsmail Hakkı Aydınoğlu, Vural Günal
Boyutları	55 x 122 mm.
Ön Yüz	Pembe ve zeytuni yeşil
Arka Yüz	Pembe ve zeytuni yeşil
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi ve O'na bakan iki çocuğun portreleri
Resim Arka Yüz	Atatürk'e çiçek sunan öğrenciler

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.121).

Resim 24. 20.000.000 Lira Değerindeki E-7 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-7 / 1. Tertip
Küpürü	20.000.000 "Yirmi Milyon Türk Lirası"
Bastırılan Adet	950.104.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	1.1.2006
Taşıdığı İmzalar	Süreyya Serdengeçti, Aykut Ekzen
Boyutları	76 x 162 mm.
Ön Yüz	Yeşil
Arka Yüz	Yeşil
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Efes Antik Kenti - Selçuk Hadrian Tapınağı, Celsus Kütüphanesi, Kuretlar Caddesi

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.156).

Resim 25. 1 Yeni Türk Lirası Değerindeki E-8 / 1.Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-8 / 1. Tertip
Küpürü	1 "Bir Yeni Türk Lirası"
Bastırılan Adet	76.177.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	1.1.2010
Taşıdığı İmzalar	Süreyya Serdengeçti, Sedef Ayalp
Boyutları	76 x 156 mm.
Ön Yüz	Bordo ve mavi
Arka Yüz	Bordo ve mavi
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Atatürk Barajı, Şanlıurfa - Adıyaman

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.159).

Resim 26. 100 Yeni Türk Lirası Değerindeki E-8 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-8 / 1. Tertip
Küpürü	100 “Yüz Yeni Türk Lirası”
Bastırılan Adet	295.956.000
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	1.1.2010
Taşıdığı İmzalar	Süreyya Serdengeçti, Şükrü Binay
Boyutları	81 x 158 mm.
Ön Yüz	Mavi
Arka Yüz	Mavi
Resim Önyüz	Atatürk’ün bir portresi
Resim Arka Yüz	İshakpaşa Sarayı - Doğubayazıt

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.164).

Resim 27. 5 Lira Değerindeki E-9 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-9 / 1. Tertip
Küpürü	5 "Beş Türk Lirası"
Bastırılan Adet	Üretimi devam ediyor
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	-
Taşıdığı İmzalar	Durmuş Yılmaz, Doç.Dr. Erdem Başçı
Boyutları	64 x 130 mm.
Ön Yüz	Kahverengi
Arka Yüz	Kahverengi
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın bir portresi

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.167).

Resim 28. 200 Lira Değerindeki E-9 / 1. Tertip Türk Banknotu

Emisyon Grubu / Tertibi	E-9 / 1. Tertip
Küpürü	200 "İkiyüz Türk Lirası"
Bastırılan Adet	Üretimi devam ediyor
Basıldığı Yer	Türkiye
Tedavülden Çekildiği Tarih	-
Taşıdığı İmzalar	Durmuş Yılmaz, Doç.Dr. Erdem Başçı
Boyutları	72 x 160 mm.
Ön Yüz	Mor
Arka Yüz	Mor
Resim Önyüz	Atatürk'ün bir portresi
Resim Arka Yüz	Yunus Emre'nin bir portresi

(Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.178).

2.3. Dolaşımdaki Güncel Emisyonlar

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1211 Sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanarak 1 Ocak 2009 tarihinde E9 Emisyon grubu içinde dolaşıma 5, 10, 20, 50, 100, 200 Türk Liralık banknot çıkarmıştır. E9 Emisyon grubu banknotları günümüzde halen dolaşımdadır. (Türkiye Cumhuriyeti Banknotları, 2014, s.13).

2.3.1. Boyutları

E9 Emisyon grubu Türk Lirası banknotları;

- 5 Türk Lirası banknot 64 x 130 mm.
- 10 Türk Lirası banknot 64 x 136 mm.
- 20 Türk Lirası banknot 68 x 142 mm.
- 50 Türk Lirası banknot 68 x 148 mm.
- 100 Türk Lirası banknot 72 x 154 mm.
- 200 Türk Lirası banknot 72 x 160 mm. boyutlarındadır.

5, 20 ve 100 TL ile 10, 50 ve 200 TL olmak üzere iki ayrı grupta tasarım kurgusu vardır. Seri numaraları 9 basamaktan 10 basamağa çıkarılarak 8 nci emisyonla göre boyutlarıyla da uyumlu biçimde küçültülmüştür. Her küpür değerinde küçükten büyüğe gidildikçe 6 mm'lik boyut artışı yapılmıştır. Ayrıca her grup arasında da 4 mm'lik en farkı vardır.

2.3.2. Materyal

E9 serisi banknotlar; her grup kendine has renkte pamuk esaslı kağıda basılmış olup içinde ultraviyole ışık altında mavi ve kırmızı parlama veren kılcal lifler bulunmaktadır. Ayrıca banknotlar üzerinde holografik folyo şerit mevcuttur. Küpürlerin her biri renklendirilmiş kağıtlara basılmışlardır.

2.3.3. Tasarımları

“Dokuzuncu Emisyon Grubu Türk Lirası banknotlarda bazı temel özellikler ilk kez uygulanmıştır. Bu özellikler banknotlarda seri tasarım anlayışının ve konu bütünlüğünün bulunması, seri içerisinde sistematik boyut farklılığı, farklı Atatürk portresi kullanımı ve tim güvenlik özelliklerinin banknotlarda aynı yer ve şekilde yer almasıdır.” (T.C. Merkez Bankası, 2012).

Tasarımlarda görme engelliler için kabartma baskılar da bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, dolaşımdaki mevcut banknotlarda yer alan görseller ile ilgili;

“Dokuzuncu Emsiyon banknotlarda yer alan şahıslar belirlenirken bazı kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bu kriterler, seçilen şahısların toplumumuzda yetişen, evrensel değerlere sahip olan bilim insanı veya sanatçı olmaları, toplumumuzu dışarıya veya evrensel olanı toplumumuza taşımaları, herhangi bir siyasi görüşle özdeşleştirilmemeleri ve daha önce tedavüle çıkan banknotlarda veya diğer ülke paralarında yer almamış olmaları” (Türkiye’de Banknot Basımının Tarihçesi, Banknot Üretim Süreci ve Emisyon Politikaları, Ankara, 2012, s. 8) esaslarını sıralamıştır.

Özellikle 5, 10 ve 20 TL lik banknotların tasarımları için; daha önceki emisyonlarda yer alan floral desenler ve bordürlerden kaçınıldığını söylemek yanlış olmaz. Buna rağmen 50, 100 ve 200 TL de ise benzer motiflerin biraz sadeleşerek de olsa, yine yer bulduğunu belirtmemiz gerekir. Yaşanan karışıklıklardan doğan şikayetler üzerinde 8 Nisan 2013’te, 5 TL lik banknotlarda; tasarımları ve üzerlerindeki tüm öğeler aynı kalmak üzere renk değişikliğine gidildi. Bu sayede 5 ve 50 TL ile arasında yaşanan benzerlik sorunu çözülmeye çalışıldı.

2.3.4. Güvenlik Özellikleri

Holografik şerit folyo uygulaması ilk kez dolaşımdaki mevcut dokuzuncu emisyon banknotlarda kullanılmıştır. Yine renk değiştirebilen şerit, renkli banknot kağıdı kullanımı, UV ışığın altında beliren emniyet şeridi ve gizli portreler güvenlik özellikleri arasında sayılabilir.

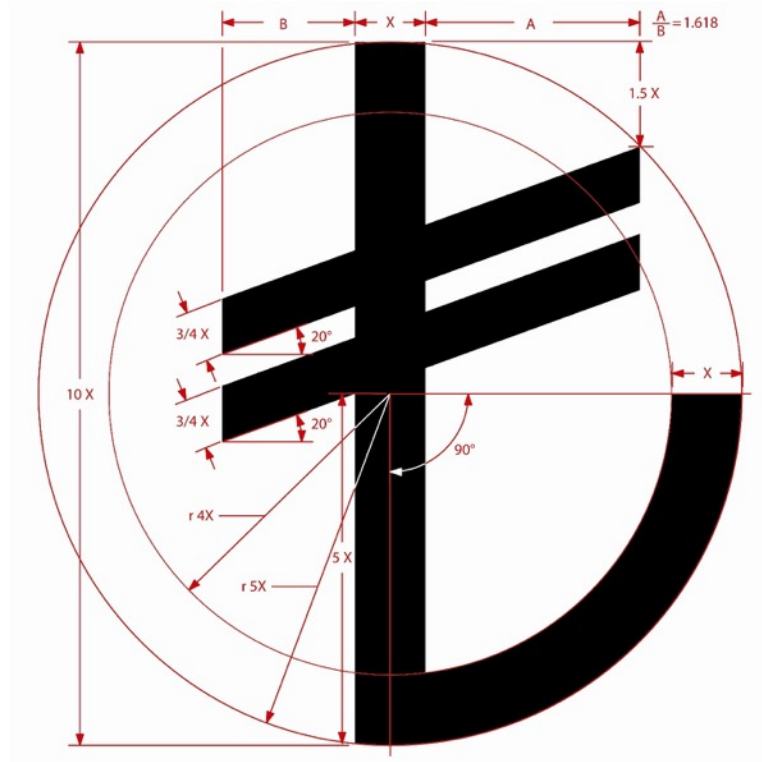
Taklit edilmesini engelleyen başka bir önemli detay da banknot illüstrasyonlarının gravür ressamı tarafından, kendilerinin bile birebir kopyasını tekrar yapamayacağı metal kazıma yöntemiyle yapılmış olmalarıdır. Bu eşsiz resimler, çukur baskı yöntemiyle banknot kağıdı üzerine basılarak, o emisyonla, kopyalanması mümkün olmayan bir özellik eklerler.

2.4. TL Simgesi

“Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından, Türk Lirası'nın itibarının perçinlenmesi ve dünyada bilinirliğinin artırılması amacıyla 8 Eylül 2011 tarihinde TL Simgesi Yarışması düzenlenmiş, yarışma sonucunda yeni simge belirlenerek 1 Mart 2012 tarihinde [...] duyurulmuştur” (*TL Simgesine İlişkin Basın Duyurusu.*, online, Erişim tarihi: 01.03.2012).

Merkez Bankası tarafından açılan yarışma sonucunda 8.362 tasarım arasından seçilen ve tasarımı Tülay Lale'ye ait olan simge; “yarım çıpa halindeki L harfi içine yerleştirilmiş yukarı doğru çift çizgili küçük T harfinden oluşmaktadır. Çift çizgi doğu-batı köprüsü ve istikrarı, çıpa ise yükselişi ve güveni temsil eder” (Türk Lirası'nın yeni simgesi açıklandı, online, Erişim tarihi: 01.05.2012).

1 Mart 2012 tarihinde kabul edilen, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs

Resim 29. TL Simgesi (http://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_lirası_simgesi)

Türk Cumhuriyeti'nde de kullanımda bulunan resmi para birimi Türk Lirası'nı simgeleyen semboldür.

2.4.1. *Simge Özellikleri*

Para biriminin uluslararası üç harfli standart kullanımını ise, ISO standardı (ISO 4217) TRY şeklindedir. Mayıs 2012'de Unicode Teknik Komisyonu, yeni simge için U+20BA TURKISH LIRA SIGN kodlamasını kabul etmiş ve Eylül 2012'de yeni simgeyi içeren Unicode Standardı sürüm 6.2'yi yayınlamıştır (Türk lirası simgesi, online, Erişim tarihi: 01.03.2015). Simgenin tasarımda altın orandan da yararlanılmıştır. Simge banknot üzerine uygulanmamış, uygulanacağına dair bir bildiri de yayınlanmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOLAŞIMDAKİ TÜRK LİRASI BANKNOTLARININ YENİDEN TASARLANMASI

3.1. Çalışmanın Nedeni

Bu çalışmada güncel E9 emisyon Türk Lirası banknotlarını, süregelmış klasik, oryantalist tasarım anlayışından çıkarıp günümüz grafik tasarım bakış açısıyla yeniden yorumlamak amaçlandı. Bunu yaparken birincil hedef, emisyonda bulunan çeşitli tasarımsal ve yapısal problemleri, yeni tasarımla en aza indirmek, ancak tasarımılanan nesnenin bir Türk banknotu olduğu algısından da uzaklaşmadan, banknotu daha modern, çağdaş bir çizgiye kavuşturmak.

Tam bu noktada “Türkiye modern bir ülke midir?” veya “böyle bir ihtiyaç var mıdır?” sorularına yanıt aramak gerekliliği doğmaktadır. Nişanyan’a göre *modern* sözcüğü; Latince *modernus*’tan gelmektedir. “Adaba uygun, usulüne uygun olan” demektir. *Modernus* da, ölçü demek olan *modus* sözcüğünden türetilmiştir. Fransızca’da *moderne*, şimdiki zamana ait demektir (Nişanyan, 2003, s. 301). Jeannier’e göre ise “modern, radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkar ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır”. “Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir” (Jeanniere, 1994, s. 16). Bu bağlamda; insanlık tarihi modernliklerle doludur. Her sıçramayla dünya başka bir hale bürünür. Bu halin getirdiği başkalıklar ‘modern’ diye adlandırılır. Tarihsel anlamda modernite diye adlandırılan süreç de kendisinden önce gelen birçok değişimin yarattığı ‘yeni dünyayı’ içerir. Tarihsel bir dönemi ifade eder.

İzah edilmeye çalışılan modernizm perpektifiyle konuya yaklaşıldığında, işgal yıllarının ardından başlattığı kurtuluş mücadelesi ile Türkiye, daha o yıllarda bile modernleşen bir ülke görüntüsü çizmekte, bunu takip eden süreçte de devrim hareketleri ile bu algıyı iyiden iyiye güçlendirmektedir.

Şüphesiz Türkiye, cumhuriyet ile başlattığı modernleşme atılımını aynı ivme ile devam ettirememiş, siyaset defaatle askeri darbelerle duraksamış, anayasa, hukuk, sağlık gibi alanlarda yıllar içinde kat ettiği mesafe beklenenden çok daha az

olmuştur. Kamusal alandaki bu durum bizi kültürel alanda, mimaride ve sanatta da kendini gösteren, özellikle günümüze gelindiğinde sanatına ve sanatçalarına yeterince önem vermemiş bir ülke portresiyle karşı karşıya bırakıyor. Bu pozisyona Osmanlı'da Tanzimat'tan beri süregelen ve kurtuluş savaşı ile temelleri belirgin biçimde atılmış olan modernleşme sürecine karşın bir türlü batılılaşmayı doğru tarifleyemeyişimiz ve bundan çıkarımladığımız yanlış sonuçlar sebep olmaktadır.

Bugüne kadar yapılan emisyonlara bakıldığında; kağıt paramız üzerinde bir sosyo-kültür nesnesi olarak gelişkin algı çalışmalarının yürütüldüğünü, kullanılan görsellerin, simgelerin, gravürlerin çeşitli göndermeler yaparak hep bir amaca hizmet ettiğini görmekteyiz. Fakat benzer tarihli yabancı örnekler incelendiğinde sadece üzerinde yer alan figür ve simgelerin değil bizzat kağıt paranın bütünüünün üzerinde de gelişkin bir çalışılmışlık ve projelendirme ile karşılaşmaktayız. Jeannier'in de belirttiği gibi artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken dünyada, kağıt paralarımız da günümüzün kuralları ve yaklaşımlarıyla yeniden ele alınmalı, tasarlanmalıdır (Jeanniere, 1994, s. 16).

Projedeki tasarımda, bugüne kadar yapılagelmiş şekilde Türk Lirası'na sadece bir temsil işlevi atfederek onu, üzerinde yer alan görsel seçimleri ve simgelerle sosyal, kültürel ve siyasal göndermeler yapacak bir araç olarak kullanmak değil, aynı zamanda kağıt parayı her gün milyonlarca insanın elinde dolaşan bir grafik tasarım nesnesi olarak görüp; biçim ve fonksiyon tasarımını, bilindik klasikçi tasarım anlayışından arındırıp, günümüz örnekleriyle kıyaslanacak ve getireceği yenilikler ile kendinden söz ettirecek bir biçime taşımanın modernite anlamında büyük bir katkı sağlayacağı görüşü yansıtılmaya çalışıldı. Bu görüşle beraber, var olan kağıt paramızdaki tasarımsal hata ve problemlerin de bertaraf edilmesi temel amaç edinildi.

3.1.1 no'lu bölümde maddeler halinde söz edilen; renklerin doygunluğunun vurgulanarak, tıpkı pul geleneğinde yıllardır süregelen; daha geleneksel ve canlı bir paletin kullanılması, söz konusu mevcut tipografik ve illüstratif sorunların çözülmesi, banknot tasarımlarımızın çağdaş örneklerin yanında zamanının gerisinde kalan tasarımlarının yeniden ele alınması, ulusun ufkunu belirleyen yeni görsellerin, yepyeni modernist bir tasarımla sunulması düşüncesinin, temsil ettiği

değerlerin, hedeflerin ve bizzat kağıt paranın materyal olarak kalite algısını da bir adım öteye taşıyabileceğine inanarak banknotların yeniden yorumlanmasına gereksinim duyuldu.

3.1.1. Mevcut Tasarımsal Problemler

Güncel emisyonlarda gözlemlenen başlıca problemler;

- Banknotun her iki yüzünde de yer alan ve finansal değerini belirten rakamların banknotun yatay tasarımına paralel bir biçimde yerleştirilmiş olması ve bunun alışveriş sırasında yol açtığı ergonomik sorunlar.
- Banknotlarda yer alan yazılı ibarelerin birbiri ile olan ilişkisinde üstünlük-hiyeraşi sorunları.
- Kullanılan grafik öğelerin birbiri ile tutarsızlığı.
- Özellikle 20 TL'lik banknotun arka yüzünde yer alan Mimar Kemaleddin illüstrasyonlarındaki perspektifte, söz konusu binanın çekim açısında, yakındaki kulenin yan tarafında var olmayan gerçek dışı tamamlamalar ve yine yakındaki kulenin yan yüzünde ciddi perspektif kaçış hataları (Köksal, T. 2009, s. 68).
- 20 TL'lik banknotun arka yüzünde yer alan illüstrasyonlarda, Mimar Kemaleddin'in bilinen hiçbir su kemeri yapısı olmamasına karşın su kemerlerinin sıralanmış olması (Köksal, T. 2009, s. 68).
- yine 20 TL'lik banknotun arka yüzünde yer alan illüstrasyonlarda kulenin her iki tarafındaki hatalı çatı çizimleri (Köksal, T. 2009, s. 68).
- Emisyondaki küpür boyutları büyürken en ve boy ölçüsünün tam sayıya tamamlanma çabası nedeniyle oluşan orantısız tutarsızlıklar.
- Kullanılan yazı tiplerinin geçmişteki emisyonlarla olan benzerlikleri.
- Banknot serisi için seçilen renk paletinin görsel ve ısı değerlerinin birbirine yakınlığı, bu sebeple 5 ve 50 tl banknotundaki gibi sıkça yaşanan algı sorunları olarak sıralayabiliriz.

3.2. Tasarım Aşamaları

3.2.1. Esin Kaynağı

Özellikle posta pullarının nispeten küçük olan tasarım alanında en fazla bilgiyi doğru biçimde sunma becerisi tasarımlara ilham kaynağı oldu. Görsellerin

resmedilmesinde günümüzdeki posta pullarında, piyango biletlerinde ve benzeri çeşitli serbest grafik tasarım çalışmalarında sıkça raslanmaya başlanan ve el ile çizimi yücelten suluboya tarzında resimleme çalışmaları yapıldı. Bu, el ile yapılan gravür çizimlerine bir gönderme niteliği taşıırken hem de taklit edilme unsurunu ortadan kaldıran bir güvenlik yöntemi de sağladı. Suluboya ile hazırlanan serbest çizim ve boyamalarla kontrast oluşturması için de tırnaksız, keskin hatlara sahip, geometrik ve okunaklı bir yazı karakteri olan AvantGarde yazı tipi tercih edildi.

3.2.2. Araştırma Yöntemi

Tasarım araştırmalarına öncelikle kağıt paranın tarihte ilk kullanıldığı örnekler ve kullanım biçimleri incelenerek başlandı. Geçmişten günümüze fiziksel ve elektronik (sanal) tüm ödeme sistemleri irdelenerek bunlar arasında kağıt paranın yeri ve kapsamı sorgulandı. Gelecekte paranın nasıl bir başkalaşım geçireceği ve elektronik para araştırıldı.

Kağıt paraların üzerinde bulunması zorunlu bildirgeçler incelendi.

Bir grafik tasarım nesnesi olarak kağıt para ele alındığında, yapılacak tasarım ulusal, siyasi, sosyal ve-veya kültürel olarak tasarımılandığı ülkenin ya da birliğin özelliklerini taşıyıp vurgulamalıydı. Tekrara düşmemek adına geçmişten günümüze Türk Lirası'nın tarihi incelenerek, liralarda kullanılan biçimler, renkler, motifler ve görseller araştırıldı.

Kağıt paranın basım yöntemleri ele alınarak baskı adımları ve güvenlik unsurları incelendi.

Dünya üzerinde kullanılmış ve günümüzde halen kullanımda olan örneklerle bakılarak bunların arasındaki yenilikçi tasarımlar mercek altına alındı.

3.2.3. Analiz

Kağıt paralar; üzerlerinde görme engelli kimselerin ve hatta otomatik para makinelerinin bile onları rahatça algılayabileyeceği bazı özel işaret sistemlerinin ve kabartmaların bulunduğu kompleks nesnelere olmak zorundadırlar. Bu nedenle tasarlanacak nesneyi kullanan kimselerin ve onu ayırt etmesi gereken cihazların özellikleri göz ardı edilmemelidir. Banknot tasarımında gözardı edilmemesi gereken bir diğer konu da şüphesiz güvenlidir. Taklit edilme ihtimalini ortadan

kaldırmak için teknoloji ve malzemenin el verdiği olanaklardan olabildiğince faydalanmak gereklidir. Kağıt seçiminde kağıt para için özel üretilen kağıtlar kullanılmalı, her rakam değeri için özel boya ile renklendirilmiş kağıtlar hologram güvenlik şeridini içermelidir.

Alışveriş sırasında kağıt paranın kullanımında insan ergonomisi ve alışkanlıkları dikkatle incelenerek, para yüzeyinin en doğru biçimde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Kağıt paraların boyutları ATM'lerin para giriş ve çıkış birimleri ile üretimdeki nakit cüzdanlarının maksimum boyutları ile uyum içinde olmalıdır. Yine boyutlar arasında oluşturulacak bir hiyerarşi, paranın kolayca algılanmasına ve sınıflandırılmasına yardımcı olacaktır.

Kağıt paraların rakamsal farklılıkları birbirinden farklı seçilecek renk grupları ve bunların yardımcı renkleriyle vurgulanmalıdır.

Yine kağıt parada kullanılacak olan yazı tipleri okunaklı olmalı, üzerinde yer alan bilgilerin ve verilmek istenen görsel mesajın kimliğini taşımalıdır.

3.2.4. Görseller Ve Simgeler

3.2.4.1. Görsel Seçimleri

Tasarlanacak yeni banknotlar için seçilecek görsellerde ulusal değerlere bağlı kalınarak, sadece tarihi figür - öğeleri değil güncel konuları da içinde barındıran ve bu sayede 'durmadan gelişmekte olan bir Cumhuriyet' intibasını da yaratmayı hedefleyen şu görseller seçilerek kullanıldı.

- Çanakkale Savaşı kompozisyonu - Seyit Ali Çabuk (*savaş-zafer*)
- Köy Enstitüleri kompozisyonu (*eğitim*)
- Attila İlhan figürü (*şair, yazar*)
- Bahriye Üçok figürü (*kadın tarihçi*)
- Assos Antik Kenti Athena Kapınağı (*turistik, tarihi eser*)
- Nasirüddin El Tusi (*Türk astronom ve geometri bilgini*)

Tasarımlarda yer alan görseller uzun bir araştırma ve eleme evresinden sonra seçilerek tek tek eskizleri yapıldı, sonrasında ise suluboya ile renkli çalışmalar

haline getirildi. Suluboyalar iki tonda çalışıldı. Bu renk birlikteliği kağıt paranın hakim renk değeri gözetilerek sağlandı.

3.2.4.2. Motif Ve Simgeler

Güncel E9 emisyonlarda kullanılan oryantal ve akışkan - organik formların yerine daha geometrik şekiller, sade ve minimalistik çizgiler, daha belirgin ayrımlarından oluşan renk paleti ile modern tasarımların çizgisi daha geniş bir kitle tarafından kolay anlaşılır bir seviyeye ulaştırılmaya çalışıldı.

Tasarımlarda kullanılan motifler arasında;

- 5 TL kağıt paranın arka yüzünde Çanakkale’de yer alan Çanakkale Anıtı’nın üç kaçırlı perspektif bir çizimi,
- 10 TL kağıt paranın arka yüzünde Attila İlhan’ın ‘Üçüncü Şahsın Şiiri’ adlı eserinden bir bölüm,
- 20 TL kağıt paranın arka yüzünde Hasanoğlan Köy Enstitüsü tabelasının bir çizimi yer almaktadır.
- 50 TL kağıt paranın arka yüzünde Assos’ta bulunan antik kentin kalıntıları ve Athena Tapınağı’nda bulunan tekrarlı motifin stilize edilmiş bir çizimi ve Athena Tapınağı’nın plan ve teknik bir çizimi,
- 100 TL kağıt paranın arka yüzünde El Tusi’nin bulduğu ‘Tûsî çifti’ olarak adlandırılan diagramın bir çizimi,
- 200 TL kağıt paranın arka yüzünde Bahriye Üçok’un ‘Atatürk’ün İzinde Bir Arpa Boyu’ kitabından alıntılanan bir sözü yer almaktadır.

Ayrıca suluboya resimlerin bazılarının üzerinde görselleri destekleyen hologram yazılar yer almaktadır.

3.2.5. Tipografi

İki dönemdir Amerika’ya başkanlık eden Barack Obama’nın seçim kampanyası için belirlenen Gotham fontunun, Obama’nın yürüttüğü sosyal medya stratejisi ile birlikte siyasetçiye büyük bir zafer kazandırdığı herkesçe bilinmektedir (Garfield, 2011). Bugün artık yazı tipleri ve kullanılış biçimleri; kişilerin, dolayısıyla da toplumların kaderlerine etki etmektedir. Kızılsafak, Gotham-Obama örneği hakkında;

”Bazı yazı karakterleri onlarla yazılan her şey dürüst ya da hiç olmazsa adilmiş hissi verir. Gotham karakteri bunlardan biri. Gotham, Obama ekibinin ilk seçimi olan Gill Sans karakterinin yerini aldı. Gill Sans çok ciddi ve katı olduğu için bırakılmıştı (Gotham’ın 40’tan fazla çeşidi vardı, Gill Sans’ın 15). ‘Harika bir seçim,’ dedi New York Times’tan Alice Rawsthorn. ‘Amerika’nın dinamik ama vicdanlı bir devlet görevlisine en uygun yazı karakteri bu.’ Rawsthorn ayrıca fontun görünüşünde ‘Amerika’nın geçmişine yönelik bir özlemin, çağdaş kültürün ve bir tür görev duygusunun gizli bir bileşimini’ saptadı” (Kızılsafak, 2014, s. 55-56) demiştir.

Bu açıdan bakıldığında, paraların üzerinde yer alan görseller ve formlar kadar, bizzat yazının kendisi form ögesi olarak ele alındığında tasarım açısından oldukça etkili olabilmektedir. Bildirgeç olarak okunurluğu kolay kılan türden biçimselliğe sahip olan bir yazı tipi, bu tasarımın olmazsa olmazları arasında yer almaktadır.

“En ilkel yazı formlarından günümüzün gelişkin dijital teknolojilerine dayalı dizgi ve baskı sistemlerine kadar uzanan yazının serüveni bugün yaratıcılıkta sınır tanınmayan bir sürece doğru evrilmiştir. Baskı ve matbaa sistemlerinin bulunup geliştirilmesiyle tipografi, dijital teknolojilerle de grafik sanatları oldukça parlak devirlerinden birisini yaşamaktadır. Yunancada *typos* (form) ve *graphia* (yazmak) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan tipografi, sanatla ilgili olmakla birlikte bir bilim dalı olarak da kabul edilmektedir. Bilim olarak da ele alınabilmesi, bitmek bilmeyen parametrelere sahip olmasından kaynaklanmaktadır” (Kızılsafak, 2014, s. 56).

Tasarımlar için uygun yazı tipini bulmak ve onu doğru biçimde kullanmak; Kızılsafak’a göre bir bilim dalı olarak kabul edilen tipografi açısından ele alındığında birçok doğruyu ve yanlış bir arada barındırabilir. Yazıyı, tamamiyle bilgisayarların matematiksel hesaplarına güvenerek yazmak kadar, sadece insan beyninin ve gözünün optik yeteneklerine dayanarak sezgisel bir biçimde kullanmak da yanlış olabilir.

Bu çeşit bir matematiksellikle, yazıyı bilgisayarların parametreleri ile kurgulamak ve tasarımlara uygulamak Tschichold’un tanıttığı ve geliştirdiği asimetrik tipografik düzenlemele sahip modernist tavra sırt çevirmek olur. Kaldı

ki, yine Kızılsafak'a göre "Günümüzde [...] sayısız farklı yapıda oluşan yazı karakterleri görülmektedir ve bir mesaj verebilmek istendiği zaman birçok tipografik ve estetik çözüme sahip olunabiliyor" (Kızılsafak, 2014, s. 63).

Bu esasları göz önünde bulundurarak, yazı tipinin seçimi kadar onun tasarıma uygulanmasını da önemsemek ve tipografik düzeni; matematiksel olasılıkları, simetrik ve asimetrik düzenlemeleri biraz sezgisel ama modern bir yüzle sunmak kaygısı da taşıdı.

Tasarımlar için seçilen yazı tipi olan AvantGarde Gothic font ailesi, sans yazı tipinin belirgin özelliklerini taşımakla birlikte, bir yandan geçmişi yücelten çağrışımlar da yaptığı için tercih edildi (Resim 30.) Yazı tipinin keskin hatlı geometrik üslubu modernizmi, girift birleşimleri ve harf espazlarının düşey ve yatay boşluklarda yarattığı etkiyle geleneksel tavra gönderme yaptığı için AvantGarde font ailesi kullanılarak, özellikle rakamsal ifadelerin kolay okunurluğuna katkı sağlanırken salt bir grafik tasarım unsuru olarak da dikkat

Resim 30. AvantGarde Gothic Font Ailesi

çekmesi hedeflendi.

3.2.6. Renk Paleti

Tasarımlar için kullanılacak renk paletinin seçiminde, daha fazla Türk kültüründen çağrışımlar yapması için tarihsel süreç içinde taşıdığı sembolik anlamlardan yola çıkmaya çalışıldı. Renkler her ne kadar günümüzde daha işlevsel anlamlarıyla kullanılsalar da, simgesel özelliklerini bir yana atmak kültürel bir öğe sayılan banknotu tasarlarırken doğru olmazdı.

Banknot için tasarımlarda daha fazla boş alan bırakılarak ve renkli bölgeler içinde negatif formlar kullanılarak beyaz renk kullanımına özellikle yer verilmeye çalışıldı. Bu hem tasarıma nefes aldırırken "Beyaz renk Türklerde ve Çinlilerde

batıyı temsil eder...” (Gabain, A.V. 1968, s. 109) olgusundan yola çıkarak hedeflediğimiz uygarlık seviyesinin de pusula yönünü bildirmemizde bir araç olacaktır. Yine Türklerde Şamanist dönemden beri süregelen inanç sisteminde beyaz renk “temizliktir, arılıktır, yüceliktir, ululuktur. Yaşlılık, tecrübe ile dolu oluş ve bir kocalıktır, büyüklüktür” (Ögel, B. 1984, 377). Tüm banknot dizisindeki boyutlara uygulanmaya çalışılan bu tasarım görüşü, herbir rengi içindeki beyaz ile yüceltmeyi hedefledi.

	Hakim renk	1nci kombine renk	2nci kombine renk	3ncü kombine renk
5 TL	Dark Brown	Light Brown	Dark Green	Light Green
10 TL	Dark Red	Light Red	Dark Purple	Light Purple
20 TL	Dark Green	Light Green	Dark Grey	Light Grey
50 TL	Dark Orange	Light Orange	Dark Tan	Light Tan
100 TL	Dark Blue	Light Blue	Dark Teal	Light Teal
200 TL	Dark Purple	Light Purple	Dark Pink	Light Blue

Resim 31. Banknot Tasarımları İçin Seçilen Renk Paleti

Birbirine çok yakın değerlerde renklerden özellikle kaçınılarak algıda karışıklığa yol açmadan her boyut ve değerdeki banknotun ayırt edici bir renge sahip olması hedeflenmiştir. Özellikle Türkiye’de filatelik dönem³ posta pullarında kullanılan renk skalası tasarımlara ilham kaynağı olacak seçimler sunmaktadır. Buna göre seçilen her hakim renk, tonsürton renkleriyle banknotlara uygulanmış ve uyum-bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2.7. Tasarım Özellikleri

³ “Türkiye’de 13 ocak 1864 tarihinde ilk posta pulunun çıkarılışından sonraki dönem filatelik dönem adı ile anılır. Bu dönem tuğralı pullarla başlamıştır.” AKOBA, M. Müfahham. (1963), *Türkiye’de Pul ve Pulculuk*, İstanbul: Ceylan Yayınları

Çalışmamdaki yeni kağıt para tasarımlarının en çok öne çıkan özelliği, kağıt paranın el değiştirirken dikey yönde kullanılması nedeniyle rakamsal ifadelerin, tipografilerin, ön yüz görsellerinin ve bildirmeçlerin paranın günlük kullanım yönünde yeniden ele alınıp tasarlanması olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu dikey biçim görsellerin şekillenmesinde de rol oynamış ve kılavuz olmuştur.

Dikey biçimde tasarlanan bildirmeçlerden bir bölümü ise kağıt paranın cüzdanda iken ve cüzdandan çıkarılma sırasında kolayca algılanabilmesine imkan verecek biçimde düzenlenmiştir. Her rakam değerindeki banknotun ayrı bir boyuta sahip olması ise bu algıyı güçlendirmektedir. Farklı değerdeki kağıt paralar ardarda dizildiğinde, her banknot tek tek farkedilir ve değeri rahatça okunabilir biçimde tasarlanmıştır.

Tasarımlarda kullanılan kör alfabesi (braille) bildirmeçlerine, kağıt paranın yine kabartma yazı ile basılmış rakamsal büyüklüğünün hemen altında, her banknot için aynı konumda yer verilmiştir. Bu sayede görme yetisi olmayan kimselerin dokunarak kağıt parayı tanımlaması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Tasarımlanan kağıt paralarda rakamsal değerler her iki yüzde de ikişer adet yer alacak şekilde kullanılmış, paranın üst sağ köşesindeki ifade cüzdanda iken okunabilmesi için nispeten küçük, alt tarafında ise geçmiş emisyonlarla karşılaştırıldığında çok daha büyük puntolarla yer almıştır. Bu değerlerden üst kısımdaki hakim rengin daha açık tonu ile kullanılırken, sol alt köşede yer alan değer hakim ton kullanılarak vurgulanmıştır. Bu sayede okuma kolaylaştırılarak ilk andaki algı gücü arttırılmıştır.

3.2.8. Güvenlik Özellikleri

Tasarımlarda her kağıt para değeri için o banknotun rakamsal değerini yazan özel hazırlanmış tekrarlı bir tekstür para zemininde uygulanmıştır. Ayrıca ‘Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’ yazılı, banknot kağıdına üretim sırasında yerleştirilmiş renk değiştirme özelliğine sahip bir hologram kullanıldı. Yine güvenliği ve dayanıklılığı arttırıcı bir önlem olarak; yarı polimer esaslı, suya dayanıklı bir kağıt seçildi. Işıқта renk değiştiren ve suluboya resimlemelerin üzerinde yer alan yarı saydam holografik yazılar ve Türk bayrağı da ayrı bir güvenlik önlemi olarak düşünülmüştür. Gizli Atatürk görseli gravür tekniğiyle el

ile hazırlanmış, gün ışığında ve ultraviyole ışıkta belirir. Bunların dışında 10 haneli seri numaraları her banknot değeri için o değerin mürekkebi ile aynı tonda uygulanarak güvenlik artırılmaya çalışılmıştır.

3.2.9. Farklılıklar Ve Çeşitlilik

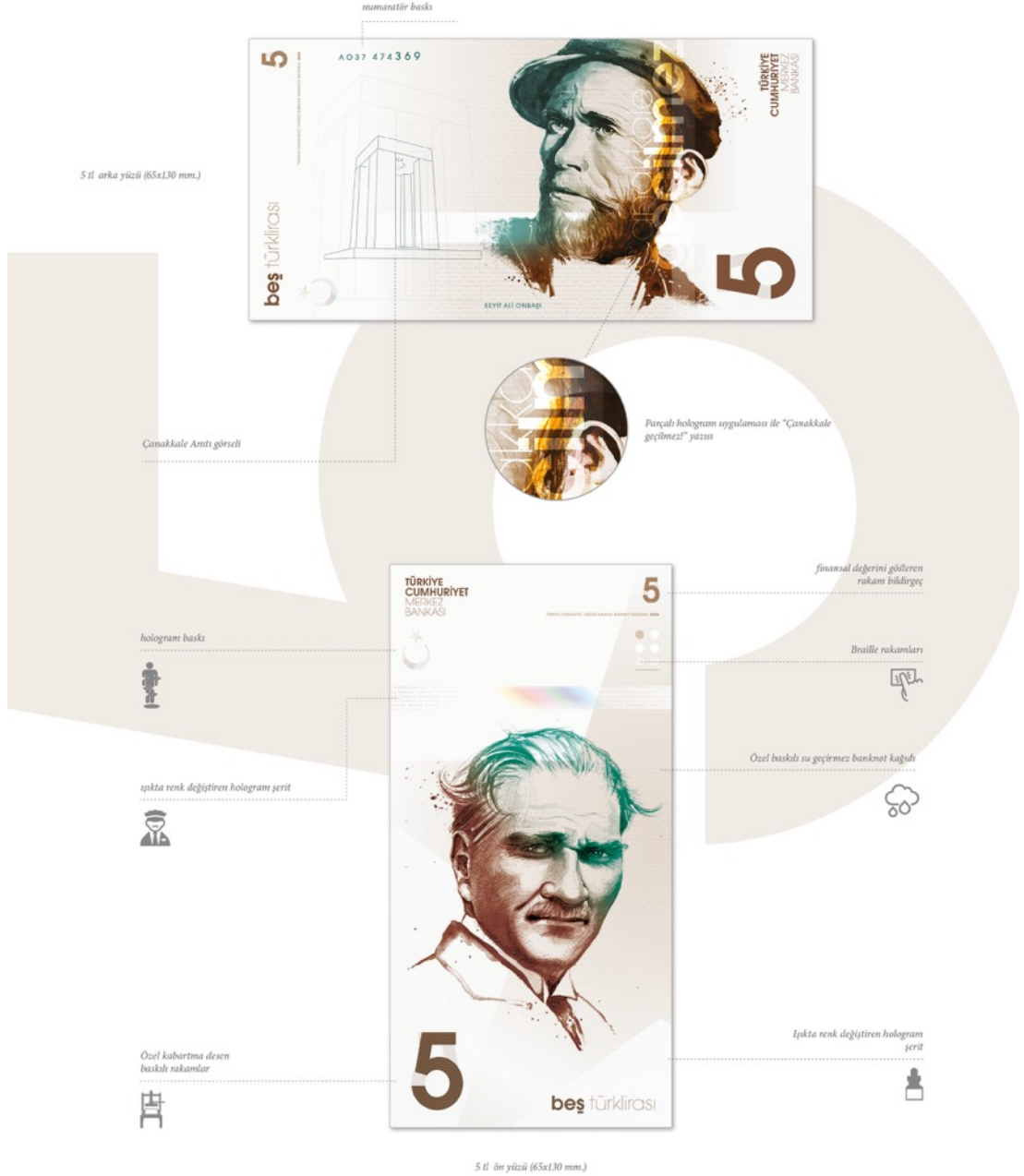
Onuncu emisyon için tasarlanan kağıt paraların ön yüzlerinde yer alan Atatürk görseli, her küpürde farkı renk tonu ve onun bir versiyonu ile çeşitlendirilmiştir. Küpürler belirgin renk gruplarıyla birbirinden ayrılarak karıştırılma sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Kağıt paraların ön yüzleri tamamen dikey olarak tasarlanırken, arka yüzlerindeki bildirgeçler ve simgeler dikey, görseller ve kompozisyon ise yatay olarak tasarlanmıştır. Körler için hazırlanan braille rakamları da, hatalı bildirim önüne geçmek amacıyla yine bu dikey tasarımı ifade eden bir zemin çizgisi ile desteklenmiştir.

3.3. Tasarımlar

Onuncu emisyon için kağıt para tasarımları aşağıda resimler halinde (Resim 32 - Resim38) sıralanmıştır.

5 beş türklirası

E10
EMISYON
BANKNOT
TASARIMI

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY | 2015

Resim 32. 5 TL Kúpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

10 on türklirası

E10
EMİSYON
BANKNOT
TASARIMI

10 tl arka yüzü (68x136 mm.)

Atilla İlhan'ın "Üçüncü Şahsın Şiiri" adlı eserinden bir mısra.

Parçalı hologram uygulaması ile Atilla İlhan'ın "Üçüncü Şahsın Şiiri" adlı eserinin başlığı.

finansal değeri gösteren
rakam bildirgeç

hologram baskı

ışıkta renk değiştiren hologram şerit

Braille rakamları

Özel baskılı su geçirmez banknot kağıdı

ışıkta renk değiştiren mürekkep

Özel kabartma desen
baskılı rakamlar

10 tl ön yüzü (68x136 mm.)

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY | 2015

Resim 33. 10 TL Küpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

20 yirmi türkiyesi

E10
EMİSYON
BANKNOT
TASARIMI

20 tl arka yüzü (71x142 mm.)

Hasanoğlu Köy Enstitüsü tabelasının bir çizimi.

Parçalı hologram uygulaması ile Hasanoğlu Köy Enstitüsü tabelasının bir çizimi.

hologram baskı

ışıkta renk değiştiren hologram şerit

Özel kabartma desen
basılı rakamlar

finansal değeri gösteren
rakam bildirgeç

20

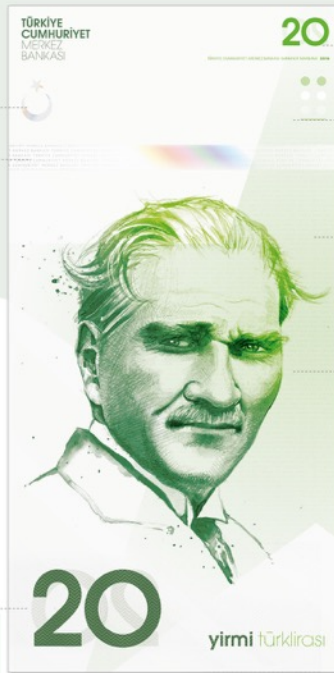
Braille rakamları

Özel baskılı su geçirmez banknot kağıdı

ışıkta renk değiştiren mürekkep

20 tl ön yüzü (71x142 mm.)

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

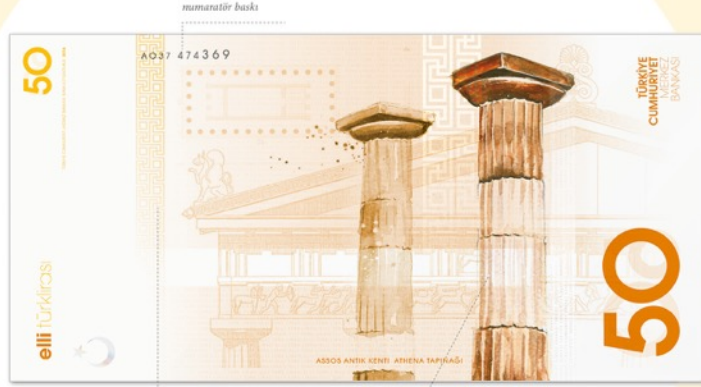
Orhan OKAY | 2015

Resim 34. 20 TL Küpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

50 elli türkirası

E10
EMİSYON
BANKNOT
TASARIMI

50 tl arka yüzü (74x148 mm.)

Artemis Tapınağı çevresindeki duvarların süsleme deseninin stilizasyon çalışması

Parçalı hologram uygulaması ile Artemis Tapınağı çevresindeki duvarların süsleme deseninin stilizasyon çalışması

hologram baskı

ışıkta renk değiştiren hologram şerit

Özel kabartma desen baskılı rakamlar

finansal değerini gösteren rakam bildirgeç

Braille rakamları

Özel baskılı su geçirmez banknot kağıdı

ışıkta renk değiştiren mürekkep

50 tl ön yüzü (74x148 mm.)

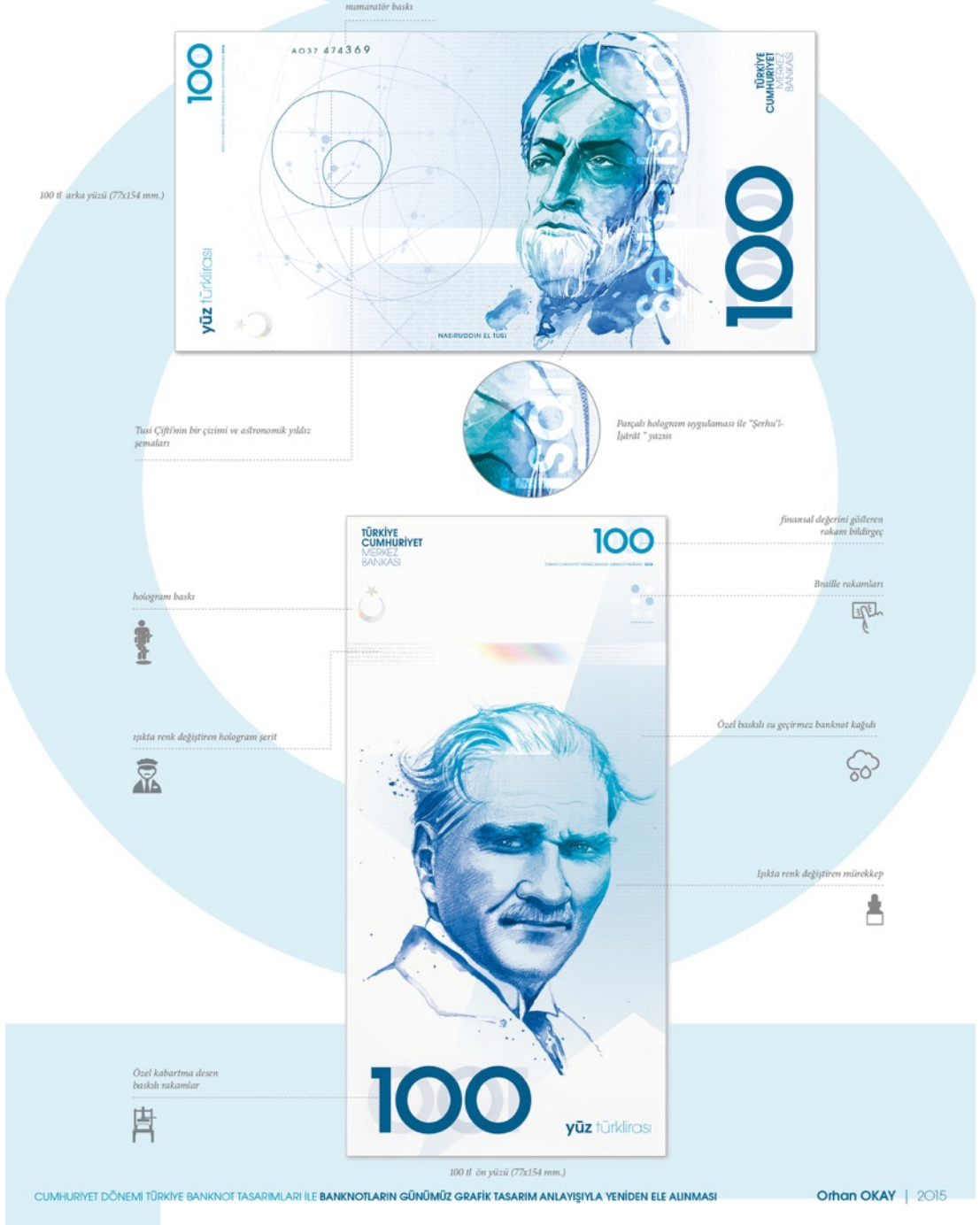
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY | 2015

Resim 35. 50 TL Kúpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

100
yüz türklirası

E10
EMISYON
BANKNOT
TASARIMI

Resim 36. 100 TL Kúpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

200 ikiyüz türklirası

E10
EMİSYON
BANKNOT
TASARIMI

Resim 37. 200 TL Kúpür Değerinde Kağıt Para İçin Tasarım

genel yapı:

Cüzdan içerisinde okuma yönü ve boyut-orantısal hiyerarşi

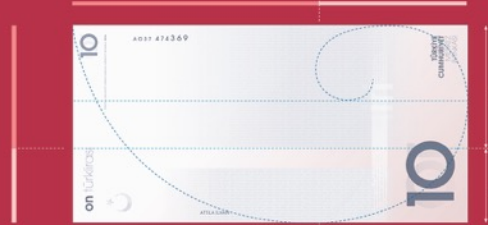
Kağıt paranın geleneksel dikey yönde değiş-tokuş biçimi

Boyut-orantısal hiyerarşi

E10 EMİSYON BANKNOT TASARIMI

A/B: 1,618

Altın oranda bölünmüş renkli & dokulu alanlar

hologram filigran için kağıt üzerine baskı

Görsel ofset baskı

Bildirgeç numaraları için kabartma baskı

Tekrarlı desenler için kabartma baskı

Özel renklendirilmiş sayı dayanıklı polimer esaslı banknot kağıdı

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY | 2015

Resim 38. Tasarlanan Banknot İçin Materyal Bilgisi Ve Yapısı

E10 EMİSYON BANKNOT TASARIMI

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE BANKNOT TASARIMLARI İLE BANKNOTLARIN GÜNÜMÜZ GRAFİK TASARIM ANLAYIŞIYLA YENİDEN ELE ALINMASI

Orhan OKAY | 2015

Resim 39. Tasarlanan Banknot Serisi Ön Ve Arka Yüzlerin Genel Görünümü

SONUÇ

Cumhuriyet sonrası tedavüle çıkarılan ilk emisyon Türk Lirası banknotundan günümüz dokuzuncu emisyona kadar geçen süreçte, banknotlarımızdaki tasarım üslubuna genel olarak baktığımızda, diğer ülke banknotlarında da benzer biçimde etkileri görülen floral desen ve süslemeler ile bordür süsleme tarzının ezici biçimde hakim olduğu tasarımlarla karşılaşmaktayız. Resmi yasak kabul eden ve kağıt paralarında resimlere hiçbir zaman yer vermeyen Cumhuriyet öncesi Osmanlı Kaime ve Evrak-ı Nakdiye'lerinden farklı olarak, 1923 sonrası Türk Lirası banknotlarında resimlemelerin yer almaya başladığını ve değişen emisyonlarla beraber bu tarzın tasarımlara giderek daha fazla yayıldığını söylememiz de yanlış olmaz.

İlk olarak İngiltere'de tasarlanıp basılan E1 Türk Lirası banknotu; Harf Devrimi'nden önce hazırlatıldığından, üzerinde yer alan metinler eski Türkçe, küpür değerleri de Fransızca olarak yazılmıştı. Ön ve arka yüzlerinde aynı renklerin kullanıldığı bu ilk Türk Lirası'nın ilk üç serisinde hiç Atatürk resminin kullanılmamış olması da not düşülmesi gereken bir konudur. Bununla birlikte bu üç tertip dışında günümüze kadar üzerinde Atatürk portresi yer almayan hiçbir banknot basılmamıştır. Burada da Türk Lirası'na ait bir geleneğin oluştuğundan bahsetmek yanlış olmaz.

Cumhuriyet sonrası ilk kağıt paranın ön yüzünde yer alan TBMM binası ve önünde tarla süren köylü figürü, köylüyü yüceltmeye yönelik bir armağan gibidir. Bununla beraber diğer küpürlerde dikkat edilmesi gereken; kurt figürünün yer alması ve bunun Türk ulusunun geçmişine ve efsanelerine gönderme yapmasıdır. Tüm bu yoğun sembolizm, ilerleyen emisyonlarda yerini biraz daha serbest nazım imgelere, turizm, mimari eserler ve doğal güzellikler gibi kompozisyonlara bırakmış, ön yüzde yer alan Atatürk portreleri de daha büyük ve belirgin hale gelmiştir.

Beşinci emisyona kadar genellikle simetrik ve kendini tekrar eden bordürlerle bezeli olarak tasarlanan kağıt paralarımız E5'in birinci, ikinci ve

üçüncü tertiplerinde ilk kez daha geometrik fakat yine simetrik bir anlayışla oluşturulmuşlardır.

Değişen her emisyonla beraber artan güvenlik özellikleri, zaman içinde eklenen ve atılan sıfırlar, görme engelliler için uygulamalar gibi özellikleri bir tarafa bırakacak olursak, günümüze gelindiğinde, tasarım açısından taşların çok da yerinden oynamadığını dile getirmek gerekir. Ulusal televizyon kanallarının logolarını radikal biçimde revize etmek zorunda kaldığı, seçim kampanyalarında partiler kadar partilerin grafik tasarım ve yazı tiplerinin yarıştığına tanıklık ettiğimiz günümüz dünyasında, ülkeyi temsil eden banknot tasarımlarının da sadece üzerlerindeki görsellerin değil, bir bütün olarak yeniden ele alınıp sorgulanması, doğru bir kullanım biçimiyle modernize edilmesi hoşluk olmaktan öte zorunluluk gibi gözükmektedir.

Dünyada gelişen yeni teknolojilerle birçok yeni olanağı bünyesinde barındıran sanal para, elektronik para gibi gelişmelerin de etkisiyle banknotların kullanım alanları giderek daralmaktadır.

Buna karşın devletlerin altın rezervleri karşılığınca banknot bulundurma politikalarıyla beraber; anında ödeyebilme, elektronik bir cihaza bağlılık gerektirmeme, dünyanın birçok ülkesinde kabul edilebilirlik, değerinden el değiştirebilme gibi kalıtsal özellikleri ile banknotlar tarih sahnesinden kolay kolay silineceğe benzemiyor.

Dünya banknotları, bilişim çağının gelişen araçlarına yavaş yavaş uyum sağlarken, duruma Türkiye açısından bakıldığında; teknoloji olarak emsallerini yakından takip etmekte olan Türk Lirası banknotları, tasarım açısından ise günceli yakalamak ve bünyesine katmakta oldukça tereddütlü bir tavır sergilemektedir. Bu tavır; tarihinde var olan birikime, geçmişine sahip çıkmayı bilerek yeniyeye adapte olabilme yetisine, özellikle tasarım alanında banknotlarımızı dünya örnekleri arasında karşılaştırma yapmaktan bizi alıkoymaktadır.

Norveç, Kanada, Danimarka, İsrail gibi ülke banknotlarında gözlemlemeye başladığımız cesur tasarım anlayışı, Amerikan dolarını modern bir görünüme kavuşturmak için düzenlenen yarışmalar vb. diğer ülkelerin para tasarımlarına da ilham vermekte, cesaretlendirmektedir.

Bu metaya hak ettiği önemi tasarımıyla verebilmek, onun kıymetli olduğunu, ona dokunan, cebinde, cüzdanında, yastık altında ve belki kasasında taşıyan herkes için farkedilir kılmak tasarımcıların görevi olmalıdır.

Bu farkındalıkla; Türk Lirası banknotlarını yeniden yorumlama ve tasarlama gereksinimi duyulurken aynı zamanda da bu çalışmanın, konu ile ilgili yapılabilecek yeni araştırmalara hem zemin hem de kaynak olabileceği öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

“Norway’s Redesigned Banknotes Will Be the World’s Coolest Currency”, http://www.slate.com/blogs/the_eye/2014/10/13/norway_chooses_pixelated_banknote_designs_from_snohetta_design_for_its_new.html, Erişim tarihi: 2 Nisan 2015.

“Türk lirası simgesi”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_lirası_simgesi, online, Erişim tarihi: 01.05.2012

“Türk Lirası'nın yeni simgesi açıklandı”, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/851276-turk-lirasinin-yeni-simgesi-aciklandi>, online, Erişim tarihi: 01.05.2012

26 Ocak 2015, <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/tr/koleksiyon/g/1/Cumhuriyet+Donemi+Banknotlari>.

Adam P S (2004) Color, Contrast, Dimension in News Design, <http://poynterextra.org/cp/colorproject/color.html>, 13.04.2004

Akoba, M. Müfahham. (1963), Türkiye’de Pul ve Pulculuk, İstanbul: Ceylan Yayınları

Akşehirlioğlu O. (2002); “Elektronik Para ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) , M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s.13.

Akşin, S. (2000) Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600 -1908, İstanbul: Cem Yayınları.

Akyıldız, A. (1996): Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası, Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri - Eren Yayıncılık s. 23.

Arnove, M. & L. Bandiera (2004), Monetary Policy, Monetary Areas, and Financial Development with Electronic Money, IMF Working Paper, July.

Bahadır, A. (2008). T.C. Kağıt Para Kataloğu. Pulko Bahadır Pul Evi. Koleksiyon Serisi 3. s. 9-15.

Banknot (para) Basım Teknolojisi, Matbaa Bilgi Kütüphanesi. (b.t.). 26 Ocak 2015, <https://matbaabilgi.wordpress.com>.

Başgelen, N. (2005), Anadolu Uygarlıkları, Seramik Türkiye, s. 110

- Benston, George J. Regulating Financial Markets - A Critique and Some Proposals. Hobart Paper, Institute of Economic Affairs, Ekim 1998, s. 28.
- Demir, T. (1998) "Cumhuriyet Dönemi Paralarında Siyaset ve İdeoloji", 75 yılda Para'nın Serüveni, Tarih Vakfı Yayınları, s 11-28, İstanbul.
- ECB-European Central Bank (1998), Report on Electronic Money, Frankfurt, August. s. 7
- ECB-European Central Bank (2000), Monthly Bulletin, November.
- Erdal, G. (2012). Tasarım Unsuru Olarak Banknot. *EJOVOC: Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1).
- Gabain, A.V. (1968). "Renklerin Sembolik Anlamları", Çeviren: Semih Tezcan, *Türkoloji Dergisi*, 3:107-113
- Galbraith, J. K. (1990), Para, Nereden Gelir Nereye Gider, (Çev.: N. Himmetoğlu & B. Çorakçı), İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- Gormez, Y. & F. Capie (2003), Prospects for Electronic Money: A US-European Comparative Survey, Research Department Discussion Papers, The Central Bank of the Republic of Turkey, March.
- Günay, D., & Arıdurı, A. (1999). Bilim ve Teknolojiye Yöneliş. I. Uluslararası Teknoloji Kalite ve Üretim Sistemleri Kongresi, Sapanca/Adapazarı, Mayıs, s. 22-44.
- <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/851276-turk-lirasinin-yeni-simgesi-aciklandi>, Erişim tarihi: 01.05.2012
- Jeanniere, Abel (1994). "Modernite Nedir?" (Çev: Nilgün Tatal-Küçük), *Modernite versus Postmodernite*, Vadi Yayınları, Ankara.1994: s. 16.
- Ketenci, G. (2005): Finansal Yeniliklerin Banknot Kullanımına Olası Etkileri, (Uzmanlık Tezi) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara, s.5.
- Kızılaşfak, E. (2014). Grafik Tasarım Ürünü Olarak Yazı Tasarımının Tarihi. *NWSA: Fine Arts*, 9(2), s. 55-65.
- Köksal, A.T. "20 liradaki 20 Yanlış" 2009, s. 68
- Matt, R. (2010). "Euro Countries: 22 Countries use the Euro as their Official Currency". About.com. Erişim tarihi: 27 Aralık 2013.

Milli Eğitim Bakanlığı AVRUPA GRAFİK SANATI TARİHİ 211GS0126 Ankara, 2012, s. 36

Mishkin, F. S. (2003), The Economics of Money, Banking and Financial Markets, Seventh Edition, Columbia University Press.

Nişanyan, S. (2003). Sözlere Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul: Adam Yayınları, s. 301.

Ögel, B. (1984). Türk Kültür Tarihine Giriş. C VI. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Öztürk, N. & Koç, A. Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması Ve Olası Etkileri. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,

Pekşen, A. (2004) İzinsiz Gösteri Sayı 5, Erişim tarihi: 28 Ocak 2014.

http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi05/ali.peksen_05.html

TCMB. Resmi İnternet Sitesi <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Banknotlarla+ilgili+Genel+Bilgiler>

TL Simgesine İlişkin Resmi Basın Duyurusu, 2012

Tunalı, İ. (1990), “Çağdaş Estetik’te Estetik Obje Sorunu”, Ö. N. Soykan, *Felsefe ve Sanat*, 129-135, İstanbul: Ara Yay.

Tuncer, P. N. (2004), Elektronik Paranın Banknot Basımına Olası Etkileri, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Emisyon Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 41.

Turk, G. (1997), “Money and Currency in the 21st Century,” http://www.apfn.org/money/21st_century.htm, 25.05.2005.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyet Banknotları, ISBN: 975-6184-22-1 Ankara, 2014

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye’de Banknot Basımının Tarihçesi, Banknot Üretim Süreci ve Emisyon Politikaları, ISBN: 978-605-5758-81-3 Ankara, 2012

Yediyıldız, B. Tarih, MEB Yayınları, II. Cilt, İstanbul:1994, s. 78.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Bursa’da doğdu. Sırasıyla Dokuz Eylül Üniversitesi Grafik Bölümü ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi) Endüstriyel Tasarım Bölümünü kazandı. Bir taraftan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde sanat eğitimini tamamlarken diğer taraftan da İstanbul’un çeşitli reklam ajanslarında yarı ve tam zamanlı görevler aldı. Üniversiteyi bitirmeden Koç Holding, FinansBank, Fiat gibi kurumsal şirketlerin grafik ve web tasarımlarını yaptı. Türk Hava Yolları’nın ulusal ve global resmi internet sitesini tasarladı. Bu yıllarda otomobil tasarımı için eskiz çalışma tekniği ve üç boyutlu programlar üzerindeki becerilerini arttırarak, üniversitenin desteğiyle sayısal ve arayüz tasarımı konularında çalışmalar yaptı. Lisans eğitimini Fiat sponsorluğundaki 2006 için Fiat “One Step Ahead” projesiyle “En İyi Tasarım Ödülü”nü alarak bitirdi. 2002 yılından beri Türkiye’nin en büyükleri olan Turkcell-Hazırkart, Migros-Kangurum, Türk Hava Yolları, Fiat, Alfa Romeo Türkiye gibi şirketlerin resmi internet sitelerini tasarladı. 8 yıl İstanbul’da çalışmalarını sürdürdükten sonra İzmir’e yerleşti ve basılı yayın sektöründe birçok kurumsal markanın basılı medya çalışmalarını yürüttü. Bir dönem Sabah ve Yeni Asır Gazeteleri’nde reklam tasarımcısı olarak çalıştı. Hobi olarak Apple Macintosh işletim sistemi için tasarladığı ikonları ile uluslararası medyada ve basın bültenlerinde yer aldı. Halen Yaşar Üniversitesi’nde “Sanat Yönetmeni” olarak görev almakta ve aynı üniversitenin Sanat ve Tasarım Fakültesi Endüstriyel Tasarım Bölümü’nde ders vermektedir.